Адыгэ макъ

№ 5 (19519)
2010-рэ илъэс
ШЭМБЭТ
ЩЫЛЭ МАЗЭМ и 16

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИIЭП

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

ТХЬАКIУЩЫНЭ Аслъан: «АДЫГЕИМ ИТ ПСЭУПIЭ ПЭПЧЪ ИЗЫТЕТ НАХЬЫШIУ ТШIЫН, ТЫНЭСЫН ФАЙ!»

ТхьакIущынэ Аслъан АР-м и Президент IэнатIэ Iутэу зылажьэрэр щылэ мазэм и 13-м илъэсищ хъугъэ. А уахътэм къыкIоцI гъэхъагъэу республикэм ышIыгъэхэр зыфэдэхэм, экономикэм изыкъегъэIэтыжьын зэрэдэлэжьагъэхэм, пшъэрылъэу зыфигъэуцугъагъэхэр зэрэзэшIуихыхэрэм, гумэкIыгъоу щыIэхэм ядэгъэзыжьын зэрэдэлажьэрэм афэгъэхьыгъэ пресс-конференцие тыгъуасэ Президентым къытыгъ. Урысые гъэзетхэм, Интернет сайтхэм якъутамэхэу Къыблэ федеральнэ шъолъырым щыIэхэм, республикэ гъэзетхэм ыкIи телевидением япащэхэр ары упчIэхэр Президентым фэзыгъэзагъэхэр.

Пресс-конференцием джащ фэдэу хэлэжьагъэх АР-м и Президентрэ министрэхэм я Кабинетрэ я Администрацие ипащэу Александр Пиценкэр, правительствэм хэтхэр.

Пресс-конференцием пэублэ гущыIэ къызыщешIым ТхьакIущынэ Аслъан къыхигъэщыгъ республикэм ымакъэ чыжьэу IунымкIэ, экономикэм ылъэныкъокIэ хэхъоныгъэу ашIыхэрэр зыфэдэхэр, Iофхэм язытет шъыпкъэр цIыфхэм алъыгъэIэсыгъэнымкIэ журналистхэм яшIогъэшхо къызэрэкIорэр ыкIи цIыфыгъэ зэфыщытыкIэу щыIэ хъугъэм осэшхо зэрэфишIырэр. Нэужым упчIэу фагъэуцугъэхэм джэуапхэр къаритыжьыгъ.

(ИкIэух я 2-рэ н. ит).

ПРАВИТЕЛЬСТВЭ ТЕЛЕГРАММЭХЭР

Лъытэнычгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкъор!

2010-рэ ИлъэсыкIэм фэшI сыпфэгушIо!

Ори, къыппэблагъэхэми сыгу къыздеIэу псаунычгъэ пытэ, насып, щыIэкIэ-псэукIэ дэгъу шъуиIэнхэу сышъуфэлъаIо!

ИлъэсыкIэм гушIуагъо бэу къыпферэхь, уигухэлъхэр къыбдегъэхъух!

А. А. ФУРСЕНКО.
Урысые Федерацием гъэсэнычгъэмрэ шIэнычгъэмрэкIэ иминистр.

***

Лъытэнычгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкъор!

ИлъэсыкIэм фэшI сыпфэгушIо!

2010-рэ илъэсым ти Родинэ фэшIушIэщт IофшIэныр шIуагъэ къытэу, рэхьатэу, уицыхьэ зытелъыжьэу, зэхэпщэнэу сыпфэлъаIо!

Ори, къыппэблагъэхэми псаунычгъэ пытэ, насып, щыIэкIэ-псэукIэ дэгъу шъуиIэнхэу, уигухэлъышIухэр къыбдэхъунхэу пфэсэIо!

Р. З. АЛТЫНБАЕВ.
ФедерациемкIэ Советым Федерацием иIофхэмкIэ ыкIи регион политикэмкIэ и Комитет и Тхьамат.

УРЫСЫЕ ФЕДЕРАЦИЕМ И ПРЕЗИДЕНТ И УКАЗ

Урысые Федерацием икъэралыгъо наградэхэр афэгъэшъошэгъэнхэм ехьылIагъ

Научнэ IофшIэным гъэхъэгъэшхоу щыриIэхэм апае **«Урысые Федерацием шIэнычгъэхэмкIэ изаслуженнэ IофышIэшху»** зыфиIорэ щытхъуцIэр **Мамый Руслъан Хьылимэ ыкъом** — филологие шIэнычгъэхэмкIэ докторым, профессорым, къэралыгъо учреждениеу «Гуманитар ушэтынхэмкIэ Т.М. КIэращэм ыцIэкIэ щыт Адыгэ республикэ институтыр» зыфиIорэм идиректор игуадзэ фэгъэшъошэгъэнэу.

Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий МЕДВЕДЕВ

Москва, Кремль
тыгъэгъазэм и 30, 2009-рэ илъэс
N 1515

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм

КъыткIэхъухьэхэрэм ягъэджэнкIэ илъэсыбэ хъугъэу шIуагъэ къытэу Iоф зэрашIэрэм, ублэпIэ профессиональнэ гъэсэнычгъэм ихэхъонычгъэ яIахьышхо зэрэхашIыхьэрэм ыкIи профессиональнэ лицеим ифилиал зызэхащагъэр илъэс 15 зэрэхъурэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ афагъэшъошагъ:

— **Лященко Сергей Николай ыкъом,** ублэпIэ профессиональнэ гъэсэнычгъэ зыщарагъэгъотырэ къэралыгъо учреждениеу «Профессиональнэ лицееу N 2-р» зыфиIорэм и Каменномостскэ филиал производствэм фегъэджэгъэнхэмкIэ имастер, хъызмэтымкIэ отделым ипащэ;

— **Михайличенко Тамарэ Владимир ыпхъум,** ублэпIэ профессиональнэ гъэсэнычгъэ зыщарагъэгъотырэ къэралыгъо учреждениеу «Профессиональнэ лицееу N 2-р» зыфиIорэм и Каменномостскэ филиал имастер шъхьаIэ.

Илъэсыбэ хъугъэу гуетынычгъэ фыриIэу Iоф зэришIэрэм, исэнэхьаткIэ гъэхъагъэхэр зэришIыгъэхэм, ыныбжь илъэс 60 зэрэхъурэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ фагъэшъошагъ **Цурмыт Адамэ Абдул ыкъом,** ООО-у «Газыр аIэкIэзыгъэхьэрэ Адыгэ регион компанием» иинженер.

«ЖЪЫУР» ШЪАЧЭ ЩЫIАГЪ

Щылэ мазэм и 4-м къыщегъэжьагъэу и 6-м нэс а I-рэ Дунэе фестивалэу «Многоголосие Кавказа» зыфиIорэр Шъачэ щыкIуагъ. Ар зэхащагъ Урысые Федерацием культурэмкIэ и Министерствэрэ Шъачэ ифилармоние фестивальхэм язэхэщэнкIэ и Дирекциерэ.

Ащ хэлэжьагъэх Кавказым ичIыпIэ зэфэшъхьафхэм яорэдыIо коллективхэмрэ орэдыIо зырызхэмрэ.

Фестивалым щыIагъ Адыгэ къэралыгъо университетым иорэдыIо ансамблэу «Жъыур». Ащ ипащэу ГъукIэ Замудин къызэриIуагъэмкIэ, фестивалым имафэхэр гъэшIэгъонэу кIуагъэх. Купэу къекIолIагъэхэр агощыхи чIыпIэ зэфэшъхьафхэм концертхэр, мастер-классхэр къащатыгъэх. Ащ фэдэу Адыгеим икIыгъэ «Жъыум» ПсышIуапэ культурэм и Гупчэу дэтым мастер-класс щызэхищэгъагъ.

Коллективым хэт орэдыIохэу Нэгъой Заур, Тыркоо Эрхьан, Гъонэжьыкъо Селим, Абыдэ Артур, Дыгъу Псынэф, Кушъу Светэ, Абыдэ Иринэ IэпэIэсэнычгъэшхоу ахэлъыр фестивалым къыщагъэлъэгъуагъ. Ахэм орэдхэу «КIорэр», «Абихъан итхьаусых», «Къолэбзыум иорэд», «Мэкъоо орэд», «Нысэепчъ орэд» зыфиIохэрэр къызэраIуагъэхэр цIыфхэм агу рихьыгъ.

Адыгеим икIыгъэ коллективым фестивалым изэхэщакIохэм анаIэ къытырадзагъ. Ащ фэдэу каналэу «Культурэм» иIофышIэу, фестивалым ипрограммэ зезыщагъэу Сергей Старостиным «Жъыум» иорэдкъэIуакIэ телекъэтын ышIынэу тырихыгъ. А къэтыныр мэзаем къыдэкIынэу къыгъэгугъагъэх.

Лъэпкъхэр нахь зэпэблагъэ хъунхэм, ахэм нахь щэIагъэ зэфыряIэу зэдэпсэунхэм фестивалыр фэлэжьэнэу ары ащ изэхэщакIохэм пшъэрылъэу яIагъэр. ЕтIани я XXII-рэ кIымэфэ Олимпиадэр зыщыкIощт чIыпIэм щыIакIэу илъыр, цIыфэу щыпсэухэрэм якультурэ нахьыбэмэ ягъэшIэгъэным форумыр фэлэжьэщт.

СИХЪУ Гощнагъу.

Сурэтым итыр: **«Жъыум» хэт орэдыIохэр.**

ТХЬАКIУЩЫНЭ Аслъан: «АДЫГЕИМ ИТ ПСЭУПIЭ ПЭПЧЪ ИЗЫТЕТ НАХЬЫШIУ ТШIЫН, ТЫНЭСЫН ФАЙ!»

(Апэрэ нэкIубгъом къыщежьэ).

— Аслъан Кытэ ыкъор, илъэсищ хъугъэ Президент IэнатIэм узыIутыр. А уахътэм къыкIоцI сыд къыбдэхъугъэр, сыд къыбдэмыхъугъэр?

— Бэ тыгу илъыгъэр, пшъэрылъыби зыфэдгъэуцужьыгъагъ. Экономикэм ылъэныкъокIэ хэхъоныгъэ инхэр тшIынхэу, тэр-тэрэу зытIыгъыжьыным тынэсынэу тыфэягъ. Процент 60-м къехъоу дотацие федеральнэ гупчэм къызэрэтитырэм тезэгъынэу тыфэягъэп. Гъэхъагъэхэри тшIынхэ тлъэкIыгъэ. ГущыIэм пае, бюджетэу тызэрыпсэурэр фэдитIум къехъукIэ нахьыбэ хъугъэ. ИлъэсищкIэ узэкIэIэбэжьмэ, ар зэрэхъущтыгъэр сомэ миллиардитфырэ ныкъорэмэ, джы ар сомэ миллиард пшIыкIузым нэдгъэсыгъ. ХэбзэIахьэу къэтыугъоижьырэр сомэ миллион шъитфымэ зэрэхъущтыгъэр, блэкIыгъэ илъэсым сомэ миллиардрэ ныкъорэ къэтыугъоигъ. Ау ошIэ-дэмышIэу кризисыр тищыIэныгъэ къыхэхьагъ, ащи макIэп Iофэу къызэтыригъэуцуагъэр. Тэр-тэрэу зытIыгъыжьыным илъэситфыкIэ тызэрэнэмысыщтыр экспертхэм къытаIогъагъ, тэри ар тшIэщтыгъэ, дотациеу къытатырэри процент заул ныIэп зэредгъэхыгъэр. Ау нахьыбэ зэрэтшIэщтым, щыIакIэу цIыфмэ яIэр нахьышIу зэрэтшIыщтым джырэ нэс тыпылъыгъ ыкIи тыпылъ, къыддэхъугъэри мымакIэу сэлъытэ.

— ИкIыгъэ илъэсым ыкIэхэм адэжь бюджетнэ сферэм щылэжьэрэ унэгъуишъэрэ тIокIищырэм къехъурэмэ унэ зэращэфыщт субсидиехэр яшъутыгъэх. АщкIэ республикэм щыпсэурэ цIыфхэм лъэшэу IэпыIэгъу шъуафэхъугъ, ау джыри унэ зимыIэ унэгъуабэ къэнагъ. Ащ фэдэ IэпыIэгъу ин мы илъэсми цIыфхэм яжъугъэгъотын шъулъэкIыщта?

— ЫпкIэ зыхэмылъ фэтэрхэр Советскэ Союзым дэкIодыжьыгъэхэу тIощтыгъэ. Ау цIыфмэ IэпыIэгъу уафэмыхъумэ, ялэжьапкIэкIэ унэхэр ащэфын зэрамылъэкIыщтыр гъэнэфагъэ. Культурэм, медицинэм, гъэсэныгъэм алъэныкъокIэ лажьэхэрэм тишIуагъэ ядгъэкIы тшIоигъу. ГъэрекIо Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым сызыIокIэм, селъэIугъагъ сомэ миллион 980-рэ а Iофым пае къытфитIупщынэу. Президентыр ащ кIэтхэжьыгъ, джа зэкIэри къытфитIупщынэу щыт. Программэм Iоф ышIэу ыублагъ. Сомэ миллионишъэрэ шъэныкъорэ къытфатIупщыгъагъэти, миллион шъэныкъор сабый ибэхэм яфэIо-фашIэхэм апэIудгъэхьагъ, миллионишъэмкIэ унэгъуи 165-мэ субсидиехэр яттыгъэх. Унэхэм япхыгъэ гумэкIыгъоу щыIэхэр дэтэгъэзыжьыфэхэ программэм Iоф ышIэщт, мы илъэсми тэгугъэ ар лъыдгъэкIотэнэу.

— Урысые Федерацием иэкспертхэм ашIыгъэ уплъэкIунхэм къызэрагъэлъэгъуагъэмкIэ, аужырэ уахътэм Адыгеим экономикэм ылъэныкъокIэ хэхъоныгъэ инхэр ышIыгъэх. Позицие 27-кIэ къыдэкIоягъ. ЩынэгъончъэнымкIэ анахь шъолъыр рэхьатэу Урысыем къыщыхагъэщыгъ. 2008-рэ илъэсым шъумышIагъэу сыда блэкIыгъэ илъэсым шъушIагъэр?

— Инвесторхэм системэ хэлъэу тадэлажьэ. Апэрэ илъэситIум инвесторхэм ахъщэу тиэкономикэ къыхалъхьагъэр сомэ миллиард тIокIым къехъущтыгъэмэ, джырэ уахътэм ар сомэ миллиард щэкIым шъхьадэкIыгъ. Инвесторхэм Краснодар краир аубытыгъах, Ставрополь краири джащ фэд, тэри къытэнэсынхэ фэягъэх. ЗэкIэхэми рэхьатэу, акъылыгъэ хэлъэу, тишIоигъоныгъэхэр къыдэтлъытэхэзэ тазэрадэлэжьэщтым тыпылъ. Тэхъутэмыкъое районым коттедж мин 15 дишIыхьанэу, сымэджэщхэр, еджапIэхэр, мэщытхэр ышIынхэу инвестор гъэшIэгъон горэ джыдэдэм къытфыкъокIыгъ шъхьае, ар зашIэм, чIыгур зиунаехэм ащ ыуасэ лъагэу къаIэтыгъ. Ащ фэдэхэри, гухэкI нахь мышIэми, къыхэкIых. Банкхэр зыщызэхэзыжьыхэрэ уахътэм тэ Москва и Индустриальнэ банк икъутамэ къызэIутхынэу зытэгъэхьазыры. Ахэм къат пшIыкIутIоу зэтет унитIу, щэпIэ комплексышхо къытфашIынэу тязэгъыгъ. Краснодар краим ит «нэмыц къуаджэм» фэдэ Мыекъопэ районым щигъэпсынэу инвестор къытфэкIуагъ. Ащ фэдэу зыцIэ къепIон плъэкIыщтыр бэ дэд. ЩынэгъончъэнымкIэ ылъэныкъокIэ тиIофхэр зыкIэдэгъухэри къэсIон — лъэпкъ зэхэдз тиIэп, зэмызэгъыныгъэ къызхэкIырэ гумэкIыгъохэм ядэгъэзыжьын тыдэлажьэ.

— Кризисым илъэхъан Iофтхьэбзэ зэфэшъхьафхэр зешъухьагъэх. Арэу щытми, сыд фэдэ пшъэрылъхэр ара шъумыгъэцэкIагъэу къэнагъэхэр?

— Пшъэрылъыбэ зыфэтэгъэуцужьышъ, къэнагъэхэри щыIэх, ау тиэкономикэ хахъо зэришIыгъэр нэрылъэгъу. Мэкъу-мэщыр пштэмэ, илъэситIукIэ узэкIэIэбэжьмэ рекорд дгъэуцугъэ, лэжьыгъэ тонн мин 550-м къехъу къэтхьыжьыгъ, мыгъэ ар зэрэхъугъэр тонн мин 495-рэ. РедукторышI, пивэшI ыкIи машинэшI заводхэр, нэмыкIхэри къызкIызэтеуцогъагъэхэр Iоф амышIэшъущткIэ арэп, кризисым фэшI къыдагъэкIырэ продукциер IуагъэкIын алъэкIырэпышъ ары нахь. Типшъэрылъхэм ащыщ сымэджэщхэр, республикэм ит IэзэпIэ учреждениехэр зэкIэ дгъэцэкIэжьынхэр, кIэхэри тшIыщтых. Ащ къикIырэп дэпкъыр занкIэу ыкIи дахэу дгъэуцумэ сымаджэхэр хъужьыщтхэу, ау зызыщагъэхъужьырэ чIыпIэхэр къэбзэнхэ, ачIэт Iэмэпсымэхэр шапхъэхэм адиштэу щытынхэ фае. Сымэджэщхэм адакIоу поликлиникэхэр, кIэлэцIыкIу диагностическэ Гупчэр тэшIых. Хэгъэгу зэошхом хэлэжьагъэхэм, сэкъатыныгъэ зиIэхэм, сымаджэхэм Iэзэгъу уцхэр яIэнхэм тыпылъ. ЗэкIэмэ анахьэу тынаIэ зытедгъэтырэр цIыфмэ ящыIэкIэ-псэукIэ нахьышIу шIыгъэныр ары. Стадионэу тшIыхэрэр, еджэпIэ интернатхэр — а зэкIэри дэгъу, ау къоджэдэсым ищыIакIэ ащ фэшI нахьышIу зэрэмыхъурэри къызгурэIо. Сэ сэIо: республикэм ит псэупIэ пэпчъ изытет нахьышIу тшIын, тынэсын фай! Джащ фэлэжьэщт программэ шъхьаф зэхэдгъэуцуагъ. Псыр, гъэстыныпхъэ шхъуантIэр ахэм алъыIэсыным тыдэлажьэ, нэмыкI гумэкIыгъоу яIэхэр дэдгъэзыжьыхэ тшIоигъу. Непэрэ мафэм ехъулIэу а лъэныкъомкIи гъэхъагъэхэр тиIэх, ар зэхэзышIэхэрэр нахьыбэ мэхъу.

— IэкIыб экономикэ зэпхыныгъэу шъуиIэхэр сыд фэдэха? Краснодар краим ащ фэдэ зэпхыныгъэ дышъуиIа? ЛIыкIо гъэIорышIапIэхэр шъуиIэха?

— Урысые Федерацием ит субъектхэм зэкIэмэ зэзэгъыныгъэ адэтшIынэу фитыныгъэ тиI. Ау сыда ащ къикIырэр, нэужым умыгъэцэкIэжьыщтмэ? ТиэкономикэкIэ лъэгэпIэ ин дэдэхэм танэсэу, типродукцие нэмыкI субъектхэм ашIогъэшIэгъон зыхъукIэ, зэзэгъыныгъэ адэпшIыми хъун, ау сыдми ащ укIатхэкIэ къикIырэ щыIэп. Иорданием тызыщэIэм ялIышъхьэ тыкъигъэгугъагъ бизнесменхэр къыздищэнхэшъ къэкIонэу, инвестициехэр Адыгеим къыхаригъэлъхьанэу. ТыкIо тшIоигъу Беларусым, тапэкIэ ащ зэзэгъыныгъэ дашIыгъагъэу щытышъ, ащ къыфэдгъэзэжьми хъущт. Краснодар краим межеванием ылъэныкъокIэ упчIэхэр фытиIэх, ау Ткачевымрэ сэрырэ тытIысынышъ, ахэм татегущыIэнэу хъугъэгоп. Ащ пае лIыкIо гъэIорышIапIэу тиIэр мэлажьэ, упчIэхэм язэхэфын ыуж итых. ТиэкономикэкIэ федэ къытфэзыхьыщт шъолъырмэ зэкIэмэ тадэлэжьэнэу тыхьазыр, зэзэгъыныгъэми тадыкIэтхэщт.

— АР-м и Правительствэрэ и Парламентрэ зэгурыIоныгъэ ахэлъэу зэдэлажьэха? Сыд фэдэ хэбзэгъэуцугъа зымакъэ нахь Iугъэу къыхэбгъэщын плъэкIыщтыр?

— ТызэгурыIоу тызэдэлажьэ, гумэкIыгъо зи тиIэп. Республикэм изытет нахь дэгъу зэрэхъущтым бгъуитIумкIи тыдэлажьэшъ, унашъоу къыдэдгъэкIырэмэ апае упчIабэ сессиер кIо зыхъукIэ къытаты ыкIи ар нахьышIум зэрэфэлэжьэщтыр хэдгъэунэфыкIымэ къыддырагъаштэ. Гъомылэпхъэ макъыр республикэм щамыщэжьыным фэгъэхьыгъэ унашъо къыздэсэгъэкIыми къыздырагъэштэгъагъэу сыгу къэкIыжьы. Джащ фэд, зэрэджэгухэрэ автоматхэр зычIэтхэр зэкIэмэ апэ дэдэ тэры зэфэзышIыгъагъэр.

— Туризмэм изегъэушъомбгъункIэ Адыгеим сыд фэдэ гъэхъагъэхэр иIэх?

— Анахь сыгу зыгъэузырэ упчIэу ар щыт, сыда пIомэ системэ хэлъэу туризмэм изегъэушъомбгъун тыдэлэжьэнэу джырэкIэ хъугъэгоп. Унэжъ цIыкIу горэхэр тикъушъхьэмэ ахашIыхьэх, хьакIэщ плъышъо горэхэр щыIэх, ау тызэрэфаем фэдэу ар тфэгъэхъурэп. Туризмэм фэгъэзэгъэ комитетым ипащэ бэмышIэу есIуагъ зэрэнасыпышIор. Ар зытесIухьагъэр ышIэмэ шIоигъоу къызысэупчIыжьым есIожьыгъ сIэхэр нэсынхэу уахътэ къызэрэхэсымыгъэкIырэр. Тэхъутэмыкъое районым хэбзэIахьэу сомэ миллион шъиплI фэдиз къызитышъукIэ, туризмэм къыкIэкIорэ сомэ миллион пшIыкIухым утегущыIэныр тэрэзы хъурэп. Ау къэIогъэн фае нахь чанэу а лъэныкъом тыдэлажьэмэ, туризмэм шIуагъэ къытэу тшIын зэрэтлъэкIыщтыр. Тыкъэзыуцухьэрэ дунаир дэхэ дэд, ар къызфэдгъэфедэн фае.

— Наркоманием ебэныгъэным, спортым пылъ цIыфхэр нахьыбэ шIыгъэнхэм апае сыда шъушIэрэр?

— «Наркоманием тебэнын фай» тIоу тэкуокIэ къикIын щыIэп. СтадионыкIэ тшIыгъэ, Европэм ишапхъэхэм адиштэрэ стадионыкIэм ишIын тыпылъ, футбол зыщешIэщтхэ шъоф тIокIиплIырэ плIырэ къоджэ псэупIэхэм адэдгъэуцуагъ. Ащ фэдэ Iоф дэгъухэмкIэ наркоманием ыкIи ешъоным уапэшIуекIоныр нахьышIоу сэ сэлъытэ.

— Районхэм язэфэмыгъэдэныгъэ уимыгъэразэу, яэкономическэ зытет нахь зэпэблагъэ шIыгъэным удэлэжьэнэу пIощтыгъэ. А лъэныкъомкIэ сыда къыжъудэхъугъэр?

— Ары, тирайонхэм язытет зэфэдэп. Теуцожь районым къохэр зыщаIыгъ комплекс къыщызэIуахыгъ, джы ащ фэдэ Красногвардейскэ районым щятэгъэгъэпсы. Промышленнэ Iоф зыдэщымыIэ районхэм IофшIэпIэ чIыпIэхэр цIыфхэм ащагъотынхэм пае хъызмэтшIэпIакIэхэр къащызэIутэхых. Къэралыгъом иахъщэкIэ пшIэн плъэкIыщтхэри тэгъэфедэх. ГущыIэм пае, мэшIогъэкIосэ къулыкъушIапIэхэр къоджэ инхэм адэтэгъэуцох. ТапэкIэ зигугъу къэсшIыгъэгъэ «нэмыц къуаджэри» Тэхъутэмыкъое районым щашIы ашIоигъуагъ, ау зэфэмыгъэдэныгъэ гупшысэхэм такъыпкъырыкIызэ, Мыекъопэ районым ахьыжьынэу тязэгъыгъ.

— Туризмэм фэгъэзэгъэ пащэр критикэм кIэбгъэкIыгъ. Адэ, зэрэкомандэу пштэмэ, яIоф зэрагъэцакIэрэм уегъэраза?

— Сизакъоу ащ фэдиз гъэхъагъэ сшIыщтгъагъэп. Правительствэм хэтмэ янахьыбэм дэгъу дэдэу Iоф ашIэ. Ау тыздакIорэр, республикэм тыфэлэжьэн зэрэфаер икъоу къызыгурымыIохэрэм е зиIоф зыфэмыгъэцакIэхэрэм «тхьашъуегъэпсэу» ятэIошъ, тикомандэ хэтэгъэкIыжьых. Ау экономикэмкIэ министрэу тиIагъэм Iоф зэришIэрэм тигъэразэщтыгъ, ежь ишIоигъоныгъэкIэ IукIыжьыгъ.

— Илъэсищым къыкIоцI о пшъхьэкIэ сыд фэдэ зэхъокIыныгъа зэхэпшIагъэр?

— Бэ къысщыкIагъэр. Университетым сыщылажьэ зэхъум лъэсэу IофышIэ сыкIощтыгъ ыкIи сыкъэкIожьыщтыгъ. А уахътэм сытхъэжьыщтыгъ. Къоджэдэсхэри, къэлэдэсхэри, синыбджэгъухэри — бэ сапэ къифэщтыгъэр, сыздэгущыIэщтыгъэр. Сэлам фабэ зэтхыщтыгъэ, тызэпэгушIуатэщтыгъэ, джы ащ фэдэп. Арэу щытми, уахътэ къыхэсэгъэкIы сытезекIухьанэу.

ДЭРБЭ Тимур.

Сурэтхэр А. Гусевым тырихыгъэх.

Виктор ХРИСТЕНКО: «ТиІэзэгъу уцхэр ІэкІыб къэралыгъохэм къащыдагъэкІыхэрэм янэкъокъун алъэкІыщт»

Урысыем ифармацевт отраслэ зэхъокІыныгъэшхохэр фэхъущтых. Ахэм яшІуагъэкІэ тихэгъэгу къыщашІырэ Іэзэгъу уц пыутхэр аптекэхэм къащащэфын алъэкІыщт. ЗэхъокІыныгъэхэр зэрэкІощтхэр зэдгъашІэ тшІоигъоу Урысые Федерацием промышленностымрэ сатыумрэкІэ иминистрэу Виктор Христенкэм зыфэдгъэзагъ.

— Уахътэм диштэу зэхъокІыныгъэхэр зыфашІыщтхэм фармацевт отраслэри къахэфагъ. ГъэкІэжьыныгъэр сыда мыщ зыщырагъэжьэщтыр?

— СССР-м илъэхъан фармацевт отраслэм иІофхэм язытетыгъэ тыкъытегущыІэн: Іэзэгъу уцхэм апае химическэ субстанциехэм якъыдэгъэкІын ары Урысые Федерациер зыфэгъэзэгъагъэр. Ежь Іэзэгъу уцхэр КъокІыпІэ Европэм: Болгарием, Польшэм, ГДР-м, Югославием къыщыдагъэкІыщтыгъэх. Іэзэгъу уц къызэрыкІо заул ныІэп тихэгъэгу къыщашІыщтыгъэр. СССР-р зызэбгырэзыжьым, Урысыем ежь ипроизводствэ зэримыІагъэм къыхэкІэу ІэкІыб къэралыгъохэм япрепаратхэр ащ къыращэхэу аублагъ. БлэкІыгъэ лІэшІэгъум ия 90-рэ илъэсхэм яублэгъу дэжь илъэс заулэхэм къакІоцІ фармацевт индустриер зэбгырызыжьыгъагъ. ІэкІыб къэралыгъохэм япрепаратхэр ары бэдзэрхэм ащыІуагъэкІыщтыгъэр.

Илъэсрэ ныкъорэкІэ узэкІэІэбэжьымэ, тиотраслэ зэхъокІыныгъэ горэхэр щыхъухэу ригъэжьагъ. Фармацевт отраслэм хэхъоныгъэ зэришІыщт стратегиер тыухэсыгъ, тииндустрие хэхъоныгъэ зэришІыщт федеральнэ программэр тэгъэхьазыры. 2011-рэ илъэсым щегъэжьагъэу ащ кІуачІэ иІэ хъущт. Ащ нэмыкІэу Іэзэгъу уцхэр нахьыбэу къыдэгъэкІыгъэнхэм атегъэпсыхьэгъэ проектнэ предложении 150-м ехъу компаниехэм къытІэкІагъэхьагъ. Шэпхъэ базэм зэхъокІыныгъэхэр фэтшІыгъэх, хэгъэгум Іэзэгъу уцхэр къыщызышІыхэрэр рынкэм ихьанхэмкІэ зэфэдэ амалхэр яІэнхэм ахэр атегъэпсыхьагъэх. Къэралыгъом Іэзэгъу уцхэм якъэщэфынкІэ политикэу зэрихьэрэми зэхъокІыныгъэхэр фэхъугъэх. Тихэгъэгу Іэзэгъу уцхэр къыщыдэзыгъэкІыхэрэм къэралыгъом нахь ынаІэ атыригъэты зэрэхъугъэм имызакъоу, таможеннэ пошлинэхэмкІи фэгъэкІотэныгъэхэр афишІыхэу ыублагъ. Мы охътэ благъэм къыкІоцІ фармацевт индустрием хэхъоныгъэшІухэр ышІынхэ, ежь фикъущт Іэзэгъу уцхэр къыдигъэкІын зэрилъэкІыщтым имызакъоу, ІэкІыб къэралыгъохэми ахэр аІэкІигъэхьан зэрилъэкІыщтым сицыхьэ телъ.

— Сыд фэдэ Іэзэгъу уцхэр ара зигугъу къэпшІыхэрэр?

— ЫпэрапшІэу лъым, цІыфым зэрэхэхъорэ гормонхэм япхыгъэ Іэзэгъу уцхэу текІоныгъэшІухэр зэрэтшІыгъэхэр ары. Іззэгъу уцхэм ябиотехнологическэ секторкІэ тикомпание пэрытмэ Европэм ирынкэ текІоныгъэхэр зэрэщашІыгъэхэр нафэ къытфэхъугъ. Мы лъэныкъомкІэ илъэси 3 — 4-кІэ апэ титэу тэкІо. Тибиотехнологическэ препаратхэр Европэм къыщыдагъэкІыхэу зырагъэжьэкІэ, Урысыеми, Европэми ащыпсэухэрэм ахэр къызфагъэфедэн алъэкІыщт.

— Фармацевт политикэу тихэгъэгу щызэрахьэрэм зэхъокІыныгъэу фэхъущтхэр Урысыем щыпсэухэрэм сыдэущтэу зэхашІэщта?

— Урысыем псауныгъэм икъэухъумэнкІэ ыкІи социальнэ хэхъоныгъэмкІэ и Министерствэ иІофышІэхэм цІыфхэм анахьэу къяутэлІэрэ узхэр ыкІи ахэм Іэзэгъу афэхъурэ уцхэр зэрагъашІэхи, Урысыем къыщыдамыгъэкІырэ препарат 50-м ехъу къыхахыгъ. Илъэси 4-кІэ Урысыем а Іэзэгъу уцхэм япроцент 50-р къыщыдэдгъэкІынэу пшъэрылъ зыфэдгъэзэуцужьыгъ.

Мы лъэныкъомкІэ бизнесменхэм анахь чанэу Іоф адатшІэу тыублагъэ. Мы охътэ благъэм зигугъу къэтшІыгъэ Іэзэгъу уцхэм ащыщэу 10-р Урысыем къыщыдагъэкІэу рагъэжьэщт. Анахьэу мэхьанэ зиІэр компаниехэм осэ мыинхэр зэрагъэуцухэрэр ары.

— Іэзэгъу уцхэр нахь пыут хъунхэу олъыта?

— Іэзэгъу уцхэм ауасэ къыщыкІэн зилъэкІыщтыр ахэр бэу къыдагъэкІы зыхъукІэ ары. Непэ тирынкэ къеолІэрэ Іэзэгъу уцхэм языщанэр ІэкІыб къэралыгъохэм къащашІыгъэх, ауаси лъэпІэ дэд. Долларым, чІыдагъэм ауасэ зыкъызиІэтыкІэ, тыфай-тыфэмыеми Іэзэгъу уцхэми ауасэ къыдэкІуае.

Іэзэгъу уцхэм ауасэ Урысыем зыкъыщимыІэтыным фэшІ, зы лъэныкъомкІэ, уасэхэм нахь пхъашэу гъунэ алъафыщт. ЯтІонэрэ лъэныкъомкІэ, тихэгъэгу ифармацевт индустрие хэхъоныгъэ егъэшІыгъэным анаІэ нахь тырагъэтыщт.

— Лъэпкъ фармацевт индустрием изэхэщэн лъапІэу къафыдэкІыщта? Къэралыгъомрэ бизнесымрэ мы Іофым сыд фэдиз Іахьа къыхалъхьащтыр?

— 2020-рэ илъэсым нэс сомэ миллиарди 177-рэ хъурэ инвестициехэр ащ къыхалъхьанэу рахъухьэ. Къэралыгъом иІахьи ащ хэлъыщт. Іэзэгъу уцыкІэхэм якъыхэхынкІэ научнэ-ушэтын Іофтхьабзэхэм анахьэу ынаІэ ащ атыригъэтыщт. Бюджет мылъкур, Урысыем ивенчурнэ компание, «Роснано», ІэкІыб экономбанкым ыкІи нэмыкІхэм ямылъку къызэрэзфэдгъэфедэщт шІыкІэм джыдэдэм тегупшысэ. ГущыІэм фэшІ, фармацевтикэмрэ медицинэ техникэмрэ алъэныкъокІэ проект заулэ къагъэхьазырыгъах, «Роснано» ахэм апэІухьащт мылъкум ызыныкъо къытІупщынэу ыпшъэрелъхьажьы. Проектхэм ягъэцэкІэн ар хэлэжьэщтэп. Уахътэ горэ тешІэу, инвестициеу хилъхьагъэхэр къызІэкІэхьажьыхэкІэ, ащ къыхэкІыжьыщт. Пэублэ проектхэм апае ВЭБ-ми чІыфэхэр къыхигъэкІыщтых.

— Фармацевт компание цІыкІухэр Іэзэгъу уцыкІэхэм якъыхэхын хэлэжьэн алъэкІыщта?

— Бизнес цІыкІум биотехнологическэ секторым гъэшІэгъон горэхэр къыщыхихын, етІанэ ахэр къызфагъэфедэнэу рынкэм рихьылІэн ылъэкІыщт. ГухэкІ нахь мышІэми, джырэ нэс Урысыер арэп, нахьыбэрэмкІэ американскэ рынкэр ары ахэр зыщагъэфедэщтыгъэхэр.

ПрепаратыкІэхэр дунэе рынкэм нахь щылъыкІотэнхэм пае къокІыпІэ компаниехэми нахь пытэу зэпхыныгъэ адэтшІыщт. Іэзэгъу уц гъэшІэгъонхэу, дунаим ирынкэ псынкІэу зэлъызыштэхэу илъэсым къыкІоцІ зытІузыщ ныІэп фармацевт индустрием къыщыхахырэр.

Татьяна ЗЫКОВА.

«Урысые гъэзетым» къитхыгъ.

АшІагъэхэм, ашІэщтхэм атегущыІагъэх

Илъэсэу дгъэкІотэжьыгъэм ыкІэмэ адэжь Адыгэкъалэ иадминистрацие планернэ зэІукІэу щыІагъэм Іофыгъо зэфэшъхьафэу зыгъэгумэкІыхэрэмкІэ ашІагъэхэм, къадэхъухэрэм, къадэмыхъухэрэм щатегущыІагъэх. Къалэм имэрэу Хьатэгъу Налбый зэІукІэгъур къызэІуихызэ апэу зигугъу къышІыгъэр, планеркэм хэлажьэхэрэм агу къыгъэкІыжьыгъэр къалэу Пермь щыІэгъэ тхьамыкІэгъошхоу нэбгыри 150-рэ зыхэкІодагъэр ары.

Ащ фэдэ бэлахьэ ежьхэм къямыхъулІэным, тыдэрэ цІыф зэхэхьапІи, ІофшІапІи щынэгъончъэу щытынхэм афэшІ блэкІыгъэ планеркэм унашъо щашІыгъагъ мэшІогъэкІуасэхэр организациехэм, предприятиехэм, учреждениехэм зэряІэхэр, ахэр агъэфедэнхэм зэрэфэхьазырхэр ауплъэкІунхэу ыкІи ащ пылъыщт комиссие зэхащэгъагъ. Ащ итхьаматэу, къалэм имэр игуадзэу Шъхьащэкъо Руслъан культурэм, гъэсэныгъэм, псауныгъэм икъэухъумэн яучреждениехэр зауплъэкІухэм кІэухэу фэхъугъэхэр планеркэм хэлажьэхэрэм къафиІотагъ.

Нафэ къызэрэхъугъэмкІэ, мэшІогъэкІуасэхэр, терроризмэм ебэныгъэнымкІэ ящыкІэгъэ амалхэр еджэпІитфыми, садикитІуми яІэх. ТхьамыкІагъо къэхъумэ макъэ зэрагъэІущт приборхэри хьазырых. Террористхэм шъэфэу алъыплъэрэ аппаратурэри еджапІэхэм щапылъагъ.

А ІофшІэгъэ шІагъохэм адакІоу щыкІагъэу къыхагъэщыгъэхэми ягугъу къашІыгъ. Анахь щыкІэгъэшхохэр зиІэу зигугъу къашІыгъэр лъэпкъ культурэм и Унэу анахь цІыф зэхэхьэшхохэр зыщырекІокІырэр ары. МэшІогъэкІосэ сигнализацием Іоф ышІэрэп. Зал цІыкІум мэшІогъэкІуасэхэр чІэлъыхэп. Ащ ичІыунэ псынкІэу къызкІэнэн ылъэкІыщт хьажъбыжъэу чІэлъыр бэ. Электропроводкэхэр чІыпІабэмэ къащяулэлэхых.

— Сэ лъэпкъ культурэм и Гупчэ изытет апэу ІофшІэныр зесэгъажьэм нэІуасэ зызфэсшІыгъэхэм ащыщ, — къыхэгущыІэ къалэм имэрэу Хьатэгъу Налбый. — ЩыкІагъэу яІэу анаІэ зытырязгъэдзагъэр макІэп. Ау мазэ тезгъашІи етІани сызэкІом зэхъокІыныгъэ горэ фамышІыгъэу къычІэкІыгъ. КъызгурэІо мылъку зыхэплъхьан фэе ІофшІэныр апшъэ зэримыфэщтыр. Ау къинэп ныІа журналхэр шэпхъэ гъэнэфагъэхэм адиштэу бгъэхьазырынхэр, ахэм зэрищыкІагъэу уадэтхэныр. А Іофыгъо къызэрыкІо цІыкІухэри апшъэ ифагъэхэп. Джары культурэм и Унэ идиректор иІэнатІэ ІукІыжьынэу зыкІэхъугъэр.

Комиссием итхьаматэ отчетэу къышІыгъэм къызэрэщиІуагъэмкІэ, искусствэхэм якІэлэцІыкІу еджапІи, къэлэ сымэджэщми ІофшІэгъэ дэхэкІаехэр яІэхэми, щынэгъончъэным ылъэныкъокІэ ашІэнэу къатенэрэр макІэп. Искусствэхэм якІэлэцІыкІу еджапІэ мэшІогъэкІосэ амалэу иІэхэр шапхъэхэм адештэ, ищыкІэгъэ журналхэри яІэх, ахэми игъом ІофшІэнэу агъэцэкІагъэхэр адатхэх. Ау электрощитыр гъэпытагъэп, гъучІычхэр къялэлэхых. Джащ фэд, къэлэ сымэджэщыми ІофшІэгъэ дэгъухэр иІэхэми, мэшІогъэкІосэ сигнализациехэр зищыкІэгъэ чІыпІэхэм зэкІэми апылъагъэп.

ИкІэухым культурэм, гъэсэныгъэм, псауныгъэр къэухъумэгъэным ягъэІорышІапІэхэм япащэхэм афагъэпытагъ мэфэ лые тырамыгъашІэу щыкІагъэхэр дагъэзыжьынхэу ыкІи зипшъэрылъхэр зымыгъэцакІэхэрэм пхъашэу пшъэдэкІыжь зэрарагъэхьыщтыр араІуагъ.

ЯтІонэрэ Іофыгъоу зытегущыІагъэхэр кІымафэр зыпкъ итэу, гумэкІыгъо къыхэмыхьэу къэлэдэсхэм рягъэхыгъэныр ары. МыщкІэ отчет къэзышІыгъэр МУП-у «Коммунальщик» зыфиІорэм ипащэу Нэхэе Нурбый. Ащ къызэриІуагъэмкІэ, зипэщэ коллективыр кІымафэм фэхьазырэу пэгъокІыгъ, сыд фэдэ къиныгъохэми язэшІохын фэхьазыр, апэрэ осыр къызесыми зэрифэшъуашэу псэугъэх, зыщыкІэхэри щыІэп.

— Федеральнэ программэу «Реформа ЖКХ» зыфиІорэм ишІуагъэкІэ, — еІо къалэм имэрэу Хьатэгъу Налбый, — 2009-рэ илъэсым фэтэрыбэу зэхэт унэ 56-рэ ядгъэгъэцэкІэжьын тлъэкІыгъэ. Ащ щыщэу АдыгэкъалэкІэ — 49-рэ, къутырэу ПсэкъупсэкІэ — 7. Джыри мыгъэ яплІэнэрэ ІэпыІэгъур къытфэкІонэу щыт. Арышъ, джы ахъщэ къызатыкІэ гъэрекІорэм нахь дэгъоу мылъкур къызфэдгъэфедэн, унэхэр зэрэдгъэцэкІэжьхэрэм идэгъугъэ нахь къэтІэтын фае. Ащ нэпэмыкІэу «Развитие села» зыфиІорэ программэми тыхэхьан фае. Ащ ишІуагъэкІэ, Хьалъэкъуае гурыт еджапІэ щытшІын ыкІи къутырэу Псэкъупсэ иурамищмэ ащыпсэухэрэм газыр афырягъэщэгъэн фае.

Къэлэ бюджетым хэхъоныгъэшІухэр егъэшІыгъэнхэм фэшІ амалхэу къызфагъэфедэщтхэми атегущыІагъэх. Бизнес цІыкІум пылъхэм яІофшІэн нахьышІоу зэхащэу гъэпсыгъэным игъо хъугъэ. ЗэкІэми яамалхэр зэфэдэхэми, яІофшІагъэхэр зэпэчыжьэх. ЯтІонэрэмкІэ, чІыгоу аІахыгъэхэм ыпкІэ къызэрамытырэм гъунэ фашІыщт. Хьакъулахьхэу, коммунальнэ фэІо-фашІэхэм атефэрэ ахъщэ чІыфэшхоу хэлъхэр къаІыхыжьыгъэнхэ фае.

НЭХЭЕ Рэмэзан.

Къэралыгъо Советым — Хасэм икомитетхэм

ЛЪЭНЫКЪО ПСТЭУРИ ЯНЭПЛЪЭГЪУ ИТЫГЪ

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм икомитетхэм лъэныкъо зэфэшъхьафхэм афэгъэзагъэхэу Парламентым и Регламентрэ хэбзэихъухьан ыкIи уплъэкIун IофшIэнымкIэ планэу ащ ыштэрэмрэ атегъэпсыкIыгъэу яIофшIэн зэхащэ. А шIыкIэм диштэу Iоф ышIэзэ псэолъэшIынымкIэ, транспортымкIэ, связымкIэ ыкIи унэ-коммунальнэ хъызмэтымкIэ Комитетэу Шъхьэлэхъо Аскэр зипащэм къызэтынэкIыгъэ 2009-рэ илъэсым зэхэсыгъо тIокI иIагъ ыкIи ахэм Iофыгъо 27-м ащыхэплъагъэх. Мы комитетым Шъхьэлэхъо Аскэр нэмыкIэу депутатиплI хэт: Ордэн Мурат, ДзэлI Аскэр, Геннадий Дудиновыр ыкIи Александр Марченкэр. Илъэсым къыкIоцI законхэу ыкIи унашъохэу Къэралыгъо Советым — Хасэм щыпхырагъэкIыгъэхэм, анахьэу анаIэ зытырагъэтыгъэхэм, хэдзакIохэм зэраIукIэщтыгъэхэм, Парламентым иIофшIэн зэрэхэлэжьагъэхэм афэгъэхьыгъэ отчетэу комитетым къыщагъэхьазырыгъэр мыщ къыкIэлъыкIоу къыхэтэуты.

ХАБЗЭ зэрэхъугъэу, комитетым иIофшIэнкIэ лъэныкъо шъхьаIэу щытых псэолъэшIыным, транспортым, связым ыкIи унэ-коммунальнэ хъызмэтым япхыгъэ Iофыгъохэм ахэплъэгъэныр. Ащ ыкIи ежь идепутат фитыныгъэхэм атегъэпсыкIыгъэу комитетым итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэр кIэщакIо фэхъуи, Къэралыгъо Советым — Хасэм халъхьэгъагъ Адыгэ Республикэм изакон ипроектэу «Адыгэ Республикэм и Законэу «Организациехэм ямылъку пае атырэ хэбзэIахьыр» зыфиIорэм ия 4-рэ статья зэхъокIыныгъэхэр фэшIыгъэнхэм фэгъэхьыгъ» зыфиIорэр. А законопроектыр къагъэхьазырыгъагъ фэтэрыбэу зэхэт унэхэм ачIэсхэм амыгъэкощырэ мылъкур зэгъусэхэу зэдагъэIорышIэным пае фэтэрхэм ябысымхэм зэхащэрэ товариществэхэм хэбзэIахьэу атыралъхьэщтыгъэр атырахыжьзэ республикэм иунэ-коммунальнэ хъызмэт иIофшIакIэ нахьыбэу шIуагъэ къытэу гъэпсыгъэн гухэлъым пае. 2009-рэ илъэсым гъэтхапэм и 25-м Къэралыгъо Советым — Хасэм иIэгъэ зэхэсыгъом законыр щаштагъ. Ащ къыщцыублагъэу унэ кооперативхэм, унэ-псэолъэшI кооперативхэм, квартирабэу зэхэт унэм ибысымхэм зэхащэрэ товариществэхэм организацием имылъку пае атырэ хэбзэIахьыр амытыжьынэу агъэпсыгъ.

ДЖАЩ фэдэу депутатэу Шъхьэлэхъо Аскэр кIэщакIо фэхъуи, кIуачIэ зиIэ законодательствэр Урысые ФедерациемКъэлэгъэпсынымкIэ икодекс ишапхъэмэ адиштэу гъэпсыжьыгъэн гухэлъым пае аштагъ «Адыгэ Республикэм и Законэу «Адыгэ Республикэм ичIыпIэ планирование исхемэ хахьэхэрэр, ар зэрагъэхьазырырэ ыкIи ащ зэхъокIныгъэхэр зэрэфашIыхэрэ шIыкIэр» зыфиIорэм ия 7-рэ статья зэхъокIныгъэхэр фэшIыгъэнхэм ехьылIагъ» зыфиIорэр.

КЪЭРАЛЫГЪО Советым — Хасэм изэхэсыгъохэм гухэлъ гъэнэфагъэм телъытэгъэ Республикэ программэу «Адыгэ Республикэм къэлэгъэпсынымкIэ хэхъоныгъэхэр егъэшIыгъэнхэр» зыфиIоу 2006 — 2010-рэ илъэсхэм ателъытагъэм плIэгъогогъу зэхъокIыныгъэхэр фашIыгъэх. Парламентым жъоныгъуакIэм иIэгъэ зэхэсыгъом щаштэгъэ зэхъокIыныгъэхэр зыфэгъэхьыгъэхэр Адыгэ Республикэм иреспубликэ бюджет къыхэкIырэ мылъкоу программэм иIофыгъохэм ягъэцэкIэжьын пэIухьанэу ыпэкIэ агъэнэфэгъагъэм ибагъэ зэхъокIыныгъэ фамышIэу, Iофыгъохэм мылъкур зэрагегощэгъэщт шIыкIэу агъэнэфэгъагъэм зэхъокIыныгъэхэр фэшIыгъэнхэр арыгъэ. НэмыкIэу къэпIон хъумэ, «КIуачIэ зиIэ генеральнэ планхэм зэхъокIныгъэхэр афэшIыгъэнхэм хэлэжьэгъэныр ыкIи псэупIэхэм ягенеральнэ планыкIэхэр, къэлэ койхэм ягенеральнэ планхэр зэхэгъэуцогъэнхэр» зыфиIорэ Iофыгъом 2010-рэ илъэсым пэIуагъэхьанэу щытыгъэ мылъкум щыщэу сомэ миллиони 4,5-рэ 2009-рэ илъэсым гъэфедэгъэныр арыгъэ. Ащ тетэу шIыгъэн фаеу зыкIыщтытыгъэр псэупIэхэм ягенеральнэ планхэм, къэлэ койхэм ягенеральнэ планхэм язэхэгъэуцон 2010-рэ илъэсым ищылэ мазэ и 1-м ехъулIэу зэшIохыгъэн фаеу Урысые ФедерациемКъэлэгъэпсынымкIэ икодекс ыгъэнафэщтыгъэшъ ары. КъыкIэлъыкIогъэ зэхъокIыныгъитIоу бэдзэогъум ыкIи тыгъэгъазэм Программэм депутатхэм фашIыгъэхэри мылъкоу ащ пэIуагъэхьащтыр нахьыбэ шIыгъэным фэгъэхьыгъагъэх.

Джащ фэдэу Адыгэ Республикэм 2009-рэ илъэсымкIэ ибюджет ехьылIэгъэ Законым ипроект хаплъэхэ зэхъум депутатэу Шъхьэлэхъо Аскэр ытыгъэ гъэтэрэзыжьыным ишIуагъэкIэ Программэм игъэцэкIэжьын епхыгъэ Iофыгъохэм апэIуагъэхьанэу агъэнэфэгъэгъэ сомэ миллиони 9-м ычIыпIэкIэ миллиони 10-рэ мин 752,7-у Парламентым изэхэсыгъо щаухэсыгъагъ.

КОМИТЕТЫР кIэщакIо фэхъуи, 2009-рэ илъэсым мэлылъфэгъум «ЧIыпIэ планированием ехьылIэгъэ Iофыгъохэу федеральнэ законодательствэм ыгъэнафэхэрэр гъэцэкIэжьыгъэнхэм муниципальнэ образованиехэр зэрэфэхьазырхэ шIыкIэр» зыфиIорэ темэмкIэ парламент едэIунхэр зэхащэгъагъэх. Ахэм ащагъэнэфагъэх чIыпIэ планированием ехьылIэгъэ Iофыгъохэр зэшIуахыхэ зыхъукIэ къиныгъоу зэрихьылIэхэрэр: къэлэгъэпсын документациер зэхэгъэуцогъэным пае муниципальнэ образованиехэм икъоу мылъку зэрямыIэр, къэлэгъэпсын документациеу зэхагъэуцорэм идэгъугъэ уигъэрэзэнэу зэрэщымытыр, республикэм ишъолъырхэм ыкIи муниципальнэ образованиехэм джырэ уахътэм тегъэпсыкIыгъэ топографие сурэтхэр зэрямыIэхэр, Урысые ФедерациемКъэлэгъэпсынымкIэ икодекс ыгъэнэфэрэ положениехэр гъэцэкIэжьыгъэнхэм пае ищыкIэгъэ норматив базэр зэримыкъурэр, къэлэгъэпсын IофшIэным ылъэныкъокIэ IэпэIэсэныгъэ зыхэлъ специалистхэу яIэхэр зэримыкъухэрэр, нэмыкI лъэныкъохэр.

Парламент едэIунхэм ахэлэжьагъэх Къэралыгъо Советым — Хасэм идепутатхэр, Адыгэ Республикэм иминистрэхэр, гъэцэкIэкIо хабзэм иорганхэм яIэшъхьэтетхэр, муниципальнэ образованиехэм япащэхэр, народнэ депутатхэм я Советхэм ятхьаматэхэр, архитектурэм ыкIи псэолъэшI отраслэм ялIыкIохэр. Парламент едэIунхэм ащаштэгъэ рекомендациехэр гъэцэкIэжьыгъэнхэм Iоф дашIэ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинетрэ чIыпIэ зыгъэIорышIэжьыным иорганхэмрэ. А Iофыгъохэм ащыщхэр агъэцэкIэжьыгъахэх: гухэлъ гъэнэфагъэм тегъэпсыкIыгъэ Республикэ программэу 2006 — 2010-рэ илъэсхэм ателъытагъэм икъу фэдизэу мылъку пэIуагъахьэ; муниципальнэ образованиехэм ягъунапкъэхэр тхыгъэнхэм ыкIи ухэсыгъэнхэм ехьылIэгъэ IофшIэныр лъагъэкIуатэ; муниципальнэ образованиехэм чIыпIэ планированием идокументхэм язэхэгъэуцон зэращызэхэщагъэм ехьылIэгъэ къэбархэр муниципальнэ образованиехэм япащэхэм Адыгэ Республикэм архитектурэмкIэ ыкIи къэлэгъэпсынымкIэ и Комитет къылъагъэIэсых.

АДЫГЭ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет кIэщакIо фэхъуи, Адыгэ Республикэм изаконопроектэу «Къэлэгъэпсын IофшIэным ехьылIагъ» зыфиIорэр 2009-рэ илъэсым гъэтхапэм къыгъэхьазырыгъагъ. Апэрэ еджэгъумкIэ ар Парламентым зештэ уж ащ Iоф дэшIэжьыгъэн фаеу зэрэщытыгъэм ыпкъ къикIэу, а пшъэрылъым изэшIохын къыхагъэлэжьэщт купыр зэхэщэгъэным ехьылIэгъэ унашъо парламентым ышIыгъагъ. Шъхьэлэхъо Аскэр зипэщэгъэ а купым хагъэхьэгъагъэх депутатэу Геннадий Дудиновыр, Прокуратурэм, УФ-м юстициемкIэ и Министерствэ и ГъэIорышIапIэу Адыгеим щыIэм, Парламентым иправовой ГъэIорышIапIэ, Адыгэ Республикэм и Президент ыкIи Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет яправовой ГъэIорышIапIэ ялIыкIохэр. Зэхащэгъэ купым зэхэсыгъуиплIэу иIагъэм законопроектыр УФ-м КъэлэгъэпсынымкIэ икодекс ишапхъэхэм адиштэу ащагъэпсыжьи, 2009-рэ илъэсым бэдзэогъум и 22-м законыр Къэралыгъо Советым — Хасэм ыштагъ.

АДЫГЭ Республикэм ипсэолъэшI отраслэ Iофхэр къызэрэщыхьылъагъэхэм ыкIи дунэе финанс кризисым апкъ къикIэу, псэолъэшI предприятиехэм ятхьаусыхабэ комитетым къыIукIэу зэриублагъэм къыхэкIэу, депутатэу Геннадий Дудиновыр кIэщакIо фэхъуи, комитетым мэкъуогъу мазэм зэхигъэуцогъагъ ыкIи Къэралыгъо Советым — Хасэм изэхэсыгъо хилъхьэгъагъ Федеральнэ хэбзэIахь къулыкъум и ГъэIорышIапIэу Адыгэ Республикэм щыIэм фэкIорэ джэпсалъэ. Ар фэгъэхьыгъагъ псэолъэшI отраслэм ипредприятиехэм хэбзэIахьхэмкIэ къиныгъоу ателъхэм нахь къакIегъэчыгъэным. ЗыкIыныгъэ ахэлъэу депутатхэм джэпсалъэм къыдырагъэштэгъагъ.

КОМИТЕТЫМ итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэр кIэщакIо фэхъуи, Парламентым хилъхьэгъагъ Адыгэ Республикэм изакон ипроектэу «Адыгэ Республикэм и Законэу «Къэлэгъэпсын IофшIэным ехьылIагъ» зыфиIорэм зэхъокIныгъэхэр фэшIыгъэнхэм фэгъэхьыгъ» зыфиIорэр. Адыгэ Республикэм къэлэгъэпсын проектированиемкIэ инормативхэр ыкIи ащ ишъолъырхэм япланировкэ ищыкIэгъэ документациер зэхэгъэуцогъэнхэм иамалхэр законым къетых къэлэгъэпсын IофшIэным ылъэныкъокIэ Адыгэ Республикэм икъэралыгъо хэбзэ органхэм яфитныгъэхэр гъэцэкIэгъэнхэм пае а IофшIэнхэр, фэIо-фашIэхэр зэшIозыхыщтхэу фэшIкIэ гъэпсыгъэ автономнэ учреждение зэхэщэгъэщтэу законым зэригъэнафэрэм ишIуагъэкIэ. ЗыцIэ къетIогъэ законыр 2009-рэ илъэсым чъэпыогъум и 21-м аштагъ.

УПЛЪЭКIУНЫМКIЭ фитыныгъэу комитетым иIэхэр гъэцэкIэжьыгъэнхэр ренэу комитетым инэплъэгъу итыгъ. Депутатэу Шъхьэлэхъо Аскэр кIэщакIо фэхъуи, Къэралыгъо Советым — Хасэм шэкIогъум иIэгъэ зэхэсыгъом «Правительствэ сыхьатым» тегъэпсыкIыгъэу депутатхэр щедэIугъэх Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет къыщагъэхьазырыгъэ къэбарэу Федеральнэ законэу «Унэ-коммунальнэ хъызмэтым щыкIорэ реформэхэм IэпыIэгъу афэхъугъэнымкIэ Фондым ехьылIагъ» зыфиIорэр тиреспубликэ зэрэщагъэцэкIэжьырэм фэгъэхыгъагъэм. Депутатхэр ашIогъэшIэгъонэу а къэбарым едэIугъэх ыкIи нэужым упчIабэ къатыгъагъ. Ащ ехьылIэгъэ унашъоу ашIыгъэм министрэхэм я Кабинет лъэныкъо Iаджи зэшIохыгъэныр игъоу филъэгъущтыгъ: фэтэрыбэу зэхэт унэхэу капитиальнэу агъэцэкIэжьын фаехэм яхьылIэгъэ къэбархэр зыхэлъ республикэ базэ гъэпсыгъэныр; унэхэр зиунаехэм ятовариществэхэм фэтэрыбэу зэхэт унэхэм ятехническэ документациехэр ятыжьыгъэнхэр зэшIуихынэу; фэтэрыбэу зэхэт унэхэр капитальнэу гъэцэкIэжьыгъэнхэм пае IофшIэнэу зэшIуахыщтхэр агъэнафэхэ зыхъукIэ энергоснабжениемкIэ унэхэм арыт инженернэ системэхэр зэблэхъугъэнхэр ыкIи агъэфедэрэ кIуачIэхэр къэзылъытэрэ приборхэр ахэгъэуцогъэнхэр къыдэлъытэгъэныр.

ХЭБЗЭИХЪУХЬАН ыкIи уплъэкIун IофшIэным имызакъоу, комитетым нэмыкI лъэныкъохэми ынаIэ атыригъэтыщтыгъ. Комитетым итхьаматэу Шъхьэлэхъо Аскэр чIыпIэ зэфэшъхьафхэм ащызэхащэрэ Iофыгъуабэмэ ащыIагъ. Ар ахэлэжьагъ Шэуджэн районымкIэ къутырэу Тихоновым дэт гурыт еджапIэу №9-м аужырэ одыджыным ехьылIэгъэ мэфэкIэу щыкIуагъэм, Шэуджэн районым IофшIэнымкIэ ыкIи социальнэ хэхъоныгъэхэмкIэ ГъэIорышIапIэу щыIэм щыкIогъэ мэфэкI зэIукIэм, Красногвардейскэ ыкIи Шэуджэн районхэм чIыпIэ зыгъэIорышIэжьыным ехьылIэгъэ семинар-зэIукIэхэу ащыкIуагъэхэм, лэжьыгъэм иIухыжьын ехьылIэгъэ республикэ мэфэкIэу Мыекъуапэ щыкIуагъэм, Хьакурынэхьэблэ ыкIи Хьатыгъыжъкъое псэупIэхэм ащыкIогъэ цIыф зэхахьэхэм, Пщыжъхьэблэ къоджэ еджапIэм шIэныгъэм и Мафэу щыкIуагъэм, архитектурэм и Мафэ ехьылIэгъэ Iофыгъохэу Адыгэ Республикэм щызэхащэгъагъэхэм, Адыгэ Республикэм щызэхэщэгъэ бизнесым IэпыIэгъу етыгъэнымкIэ Ассоциацием и Совет изэхэсыгъо, Къыблэ телекоммуникационнэ компанием афигъэцэкIэрэ фэIо-фашIэхэм яхьылIэгъэ бизнес-семинарым, нэмыкIхэми.

Адыгэ Республикэм псэолъэшIынымкIэ, транспортымкIэ, унэ-коммунальнэ ыкIи гъогу хъызмэтымкIэ и Министерствэ иколлегие, Адыгэ Республикэм архитектурэ ыкIи къэлэгъэпсын IофхэмкIэ Советэу щызэхэщагъэм, джащ фэдэу щэфакIохэм яфитныгъэхэр къэухъумэгъэнхэмкIэ ыкIи рэхьатныгъэ ягъэгъотыгъэнымкIэ Федеральнэ къулыкъум щызэхэщэгъэ Общественнэ советым зэрахэтым елъытыгъэу, депутатэу Шъхьэлэхъо Аскэр ахэм яIофшIэн чанэу хэлажьэщтыгъ. Джащ фэдэу унэ-коммунальнэ хъызмэтымкIэ комиссием хэтэу, цIыфхэм ятхьаусыхэхэм яхьылIэгъэ зэхэсыгъохэу дэкIыхэзэ зэхащэхэрэм ахэлажьэщтыгъ. Шэуджэн районым гъэсэныгъэм иучреждениеу итхэм бэрэ ащыIагъ, Iофыгъо зэфэшъхьафхэр зэхэщэгъэнхэмкIэ ишIуагъэ аригъэкIыгъ, гъэмэфэ зыгъэпсэфыгъо лъэхъаныр къызыскIэ кIэлэцIыкIухэм япсауныгъэ хы ШIуцIэ Iушъом щагъэпытэным пае IэпыIэгъу афэхъугъ.

КЪЭРАЛЫГЪО Советым — Хасэм зэхигъэуцогъэ графикым тегъэпсыкIыгъэу цIыфхэр рагъэблагъэщтыгъэх. Шъхьэлэхъо Аскэр ышъхьэкIэ илъэсым къыкIоцI хэдзэкIо 33-рэ ригъэблэгъагъ ыкIи ахэм атегъэпсыкIыгъэу письмэхэр министерствэ ыкIи ведомствэ зэфэшъхьафхэм афигъэхьыгъэх. НахьыбэмкIэ ахэр зыфэгъэхьыгъагъэхэр транспорт, унэ-коммунальнэ фэIо-фашIэхэм япхыгъэ къиныгъохэр ыкIи зычIэсырэ унэхэр гъэпсыгъэнхэр ары. Джащ фэдэу партиеу «Единэ Россием» и Тхьаматэу Владимир Путиным общественнэ егъэблэгъапIэу Адыгэ Республикэм щыриIэм хэдзакIохэм ащыIукIэщтыгъ. Ащ имызакъоу, муниципальнэ образованием ипащэ игъусэу, мазэ къэс хэдзакIохэр Шэуджэн районым щыригъэблагъэщтыгъэх.

ИЛЪЭС IОФШIАГЪЭХЭР ЗЭФЭТЭХЬЫСЫЖЬЫХ

Лъэпкъ байныгъэр къаухъумэзэ...

Бэдзэр зэфыщытыкIэ щыIакIэкIэ зэджагъэхэу джы тызэрыпсэурэм елъытыгъэу угупшысэн хъумэ, хэгъэгум иматериальнэ байныгъэ ылъэныкъокIэ цIыф къызэрыкIом Урысыем фитыныгъэ гори щыримыIэжь хъугъэу плъытэн плъэкIыщт. Сыда пIомэ нахьыпэм лъэпкъ байныгъэкIэ алъытэщтыгъэ пстэури джы куп макIэхэм аIэ илъы хъужьыгъэ. НэмыкIэу къэпIон хъумэ, пкIэнтIэпс хэмылъэу мылъку зэIузыгъакIи тетыгъор зыубытыгъэхэр ары зэрэхэгъэгоу зыгъэIорышIэхэрэр. Арэу щытми, тызэресагъэу, лъэпкъ байныгъэхэм мэзхэр ахэтэлъытэх. Адыгеир пштэмэ, ащ ишъолъыр ызыныкъо Iэпэ-цыпэ мэзхэм зэлъаубытышъ, жьыр аукъэбзышъ ыкIи природэр агъэдахэшъ, ар байныгъэшхоу тымылъытэн тлъэкIыщтэп ыкIи ащ икъэухъумэн мэхьанэу иIэм зыкIи къыкIичыгъэп, хэмыхъуагъэмэ.

Адыгеим имэзхэр апэрэ категорием хагъэхьажьыгъэхэу, нахьыпэм хьакIэкъокIагъэ хэлъэу зэрэраупкIыщтыгъэхэм джы фэмыдэжьми, ахэр къэухъумэгъэнхэр, жъы хъугъэхэм ачIыпIэкIэ кIэхэр гъэтIысыгъэнхэр, мэзхэр зыпкъ игъэуцожьыгъэнхэр, узхэм ыкIи хьацIэ-пIацIэхэм ащыухъумэгъэнхэр пшъэрылъ инэу къэнэжьы. А IофшIэн пстэури къызэтынэкIыгъэ 2009-рэ илъэсым тиреспубликэ зэрэщызэхэщэгъэгъэ шIыкIэм зыщыдгъэгъуазэ тшIоигъоу Адыгэ Республикэм мэзхэмкIэ и ГъэIорышIапIэ ипащэу Былымыхьэ Рэщыдэ джырэблагъэ гущыIэгъу тыфэхъугъ.

ШъыпкъэмтетэупIон хъумэ, тизэдэгущыIэгъу зетэгъажьэм мэз хъызмэтыр зэрэзэхэщагъэм хэшIыкIэу фытиIагъэмкIэ уахътэм тIэкIу тыкъыщинагъэу къытщагъэхъужьыгъ джы зэрылэжьэхэрэ Мэз кодексыкIэм къыздихьыгъэ зэхъокIыныгъэхэу Рэщыдэ къытфиIотагъэхэм. ГущыIэм пае, Адыгеим мэз хъызмэтым иорган шъхьаIэу итыгъэр нахьыпэм федеральнэу щытыгъэмэ, джы ар республикэ органэу хъужьыгъэ. Ащ елъытыгъэу зэхэщакIэу иIэми зэхъокIыныгъэхэр фэхъугъэх. Непэ Адыгеим мэзхозих ит:Краснооктябрьскэр, Первомайскэр, Предгорнэр, Хьаджэхъур, Пэнэжьыкъуаер, Курджипсскэр. Ахэр шъхьафитныгъэ зиIэ хозрасчетнэ предприятие хъужьыгъэхэу, мэзым епхыгъэ IофшIэнхэм ямызакъоу, федэ къызыхэкIыщт сыдырэ нэмыкI IофшIэни агъэцэкIэн алъэкIыщт. НэмыкIэу къэпIон хъумэ, ахэр бюджетым къыхэкIырэ мылъкукIэ аIыгъхэп, IофшIэнэу зэшIуахырэм къыкIэкIуагъэр ары зэрэщыIэхэр.

— Ахэм мыр шъушIэн, модрэр жъугъэцэкIэн фае тIонышъ, унашъо яттын тыфитэп, — еIо Рэщыдэ Мэз кодексыкIэм къыздихьыгъэ зэхъокIыныгъэхэу ыпшъэкIэ тыкъызщыуцугъэм къахигъэхъожьзэ. — Мэзым дэлэжьэгъэным епхыгъэ IофшIэнхэм апэIухьащт мылъкур субвенцие шIыкIэм тегъэпсыкIыгъэу федеральнэ бюджетым республикэм къыфетIупщцышъ, а мылъкум телъытагъэу мэзхозхэм заказхэр ятэтых, IофшIэнэу агъэцэкIагъэм тефэрэ мылъкур афэтэтIупщы ыкIи къалэжьыгъэр ары зэрэщыIэхэр. Мэзыр укъэбзыгъэным, жъы хъугъэхэу раупкIыхэрэр IугъэкIыгъэнхэм е ахэм продукцие лъэпкъ горэхэр ахэшIыкIыгъэнхэм къыкIэкIорэ мылъкури ежьхэм якассэ ехьэ.

Республикэм имэз отраслэ зэхэщакIэу непэ иIэм тыщыгъэгъуазэзэ Былымыхьэ Рэщыдэ къызэриIуагъэмкIэ, я ГъэIорышIапIэ занкIэу къепхыгъэхэу лесничествиплI Адыгеим ит. Ахэм ахэхьэх Красногвардейскэр, Майкопскэр, Первомайскэр, Гузерипльскэр. Къагъэгъунэрэ мэз шъолъырхэм яинагъэ елъытыгъэу, зыцIэ къетIогъэ лесничествэхэм джыри участкэ цIыкIухэр яIэх. Пшъэрылъ шъхьаIэхэу агъэцакIэхэрэм ягугъу къэпшIын хъумэ, ахэм ахэхьэх машIохэм ащыухъумэгъэнхэм ехьылIэгъэ IофшIэнхэр, узхэм ыкIи хьацIэ-пIацIэхэм ащыухъумэгъэнхэр, ахэкIодыкIыгъэхэм ачIыпIэ чъыгыкIэхэр гъэтIысыжьыгъэнхэр, мэзхэм адэлэжьэгъэныр.

— Заказэу яттыхэрэм атегъэпсыкIыгъэу мэзхозхэм агъэцэкIэрэ IофшIэн пстэури къэплъытэн хъумэ, бэдэдэ мэхъух, — икъэIотэн лъегъэкIуатэ Рэщыдэ къызэтынэкIыгъэ илъэсым икIэуххэм пчъагъэхэмкIэ нэIуасэ тафишIызэ. — Арышъ, анахь шъхьаIэхэм сакъыщыуцущт. Мэзхэр машIохэм ащыухъумэгъэнхэм ехьылIэгъэ IофшIэным игугъу къэпшIын хъумэ, къызэтынэкIыгъэ илъэсым ащ ехьылIэгъэ мониторингыр мэз гектар мин 240-рэ Iэпэ-цыпэм щагъэцэкIагъ. Мэзхэр узхэм ыкIи хьацIэ-пIацIэхэм ащыухъумэгъэнхэм ехьылIэгъэ IофшIэн шIукIае къызэтынэкIыгъэ илъэсым агъэцэкIагъ. Уз къяузмэ зэгъэшIэгъэным пае мэз гектар 2287,5-рэ ауплъэкIугъ. Джащ фэдэу къэкIыхэрэм зэрар языхырэ хьацIэ-пIэцIэ тIысыпIэхэр гъэкIодыгъэнхэм ехьылIэгъэ IофшIэнхэр мэз гектар 448-м ащагъэцэкIагъэх.

НэмыкI лъэныкъохэми ягугъу къышIыгъ тигущыIэгъу. Мэзым дэлэжьэгъэнымкIэ мэхьанэшхо зэратыхэрэм ащыщ ахэр зыпкъ игъэуцожьыгъэнхэр. Ащ IофшIэн бэкIае къыделъытэ: къакIэкIыхьэрэ пырыпыцухэр раупкIхэзэ ыкIи нахь гугъапIэ зэпхыгъэн фаехэр къагъанэхэзэ зэрадэлажьэхэрэр, жъы хъугъэхэм е щымытыжьхэм ачIыпIэкIэ кIэхэр гъэтIысыгъэнхэр, ащ пае чылапхъэхэр зэIуIэгъэкIэгъэнхэр ыкIи агъэтIысыщтхэр къэгъэкIыгъэнхэр. Илъэсым къыкIоцI мэзыр зыпкъ игъэуцожьыгъэным ехьылIэгъэ IофшIэнхэр гектар 505,6-м ащагъэцэкIагъэх, агъэтIысыщт чъыгхэу мин 258-рэ питомникхэм къащагъэкIыгъ, ахэр гектар 50,5-м ащагъэтIысыгъэх. Мэз гектар 1123,3-м адэлэжьагъэх, ахэм ащыщэу гектар 511,9-р мэзыкIэхэм ащыщых. ГъэкIэжьыгъэным тегъэпсыкIыгъэу гектар 43,5-м мэзыр ащытыраупкIыгъ.

— Зэхэубытагъэу пштэмэ, — къыхегъэхъожьы икIэухым Былымыхьэ Рэщыдэ, — субвенцие шIыкIэм тегъэпсыкIыгъэу федеральнэ бюджетым Адыгеим къыфитIупщыщт мылъкоу агъэнэфагъэм телъытэгъэ заказхэу мэзхозхэм яттыгъагъэхэр щыкIагъэ имыIэу агъэцэкIагъэх. Арышъ, къэралыгъо пшъэрылъэу тиIэр дгъэцэкIэжьыгъэу сэлъытэ.

СЭХЪУТЭ Нурбый.

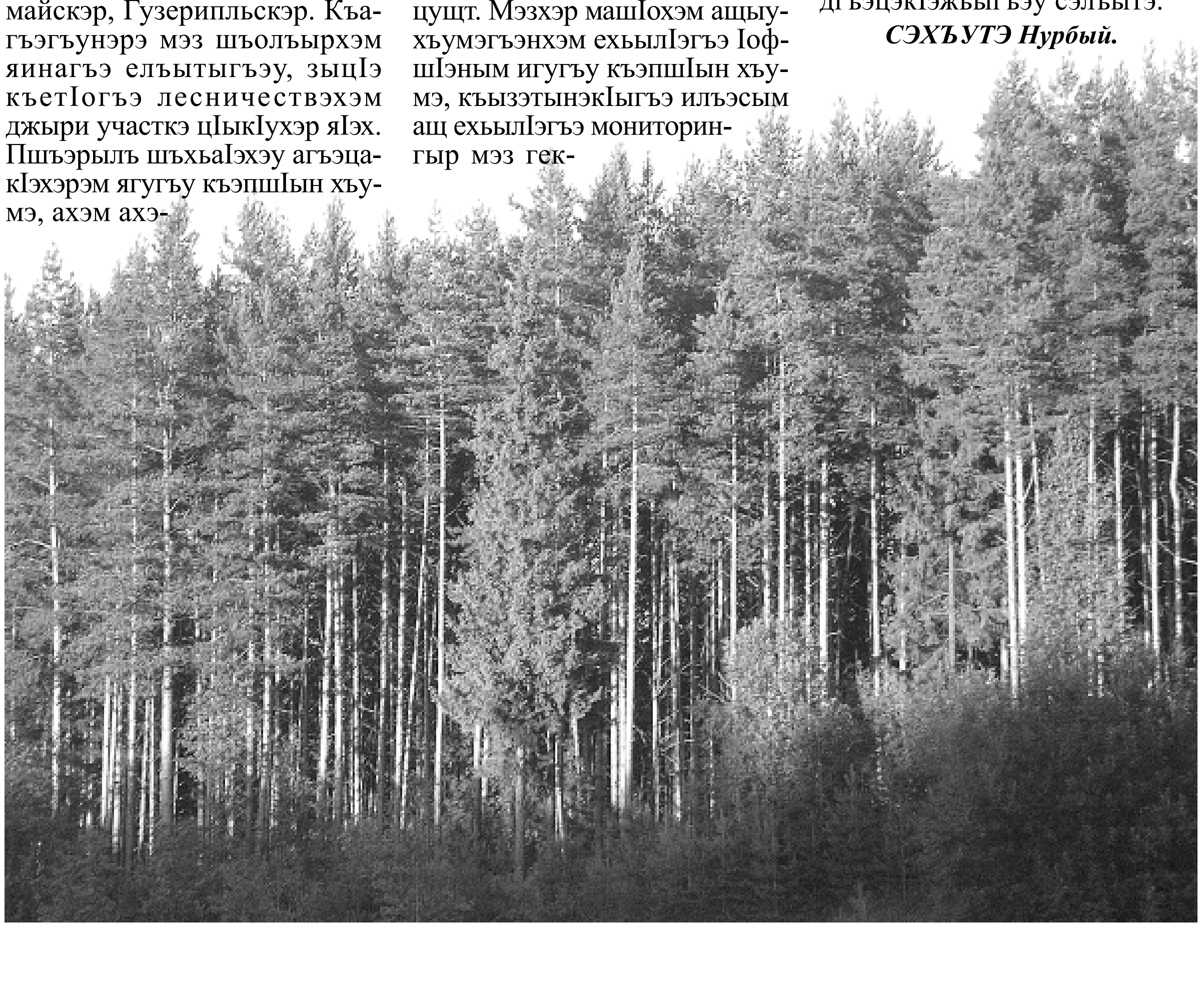

Лъэпкъ проект

Миллиарди 144-м ехъу

Аужырэ илъэс зэкIэлъыкIохэм бэрэ зигугъу тшIырэ Iофыгъоу, шIуагъэу къыхьырэри нэрылъэгъоу щытхэм ащыщ лъэныкъо зэфэшъхьафхэм афэгъэхьыгъэ лъэпкъ проектхэр. Псаунынгъэр къэухъумэгъэнымкIэ къулыкъум хэхъоныгъэ егъэшIыгъэным, ащ щылажьэхэрэм ящыIэкIэ-псэукIэ зыкъегъэIэтыгъэным фэлэжьэрэ лъэпкъ проектэу «Псаунынгъ» зыфиIорэм ишIуагъэкIэ мы отраслэм лъэбэкъушIухэр ышIыгъэх, мылъкушхо ащ пэIуагъэхьагъ.

Урысые Федерацием псаунынгъэр къэухъумэгъэнымкIэ ыкIи социальнэ хэхъоныгъэмкIэ и Министерствэ ипресскъулыкъу къызэритырэмкIэ, министрэу Т. Голиковам къэралыгъом и Правительствэ ипрезидиум къыщиIуагъ лъэпкъ проектэу «Псаунынгъ» зыфиIорэм игъэцэкIэн пэIуагъэхьаным пае 2010-рэ илъэсым ибюджет сомэ миллиарди 144,4-рэ къыщыдэлъытагъэу. Мыщ ыпэрэ илъэсхэм лъэпкъ проектым Iоф зыдишIэщтыгъэ лъэныкъохэр джыри лъагъэкIотэщтых. Ахэм ягъэцэкIэн фэгъэхьыгъэ унашъохэр зэкIэ хьазырых ыкIи УФ-м и Правительствэ ыштэнхэм пае агъэхьыгъэх.

Министрэм къызэриIорэмкIэ, пстэуми анахь Iофыгъо шъхьаIэхэм ащыщ участкэхэм япхыгъэу Iоф зышIэрэ врачхэмрэ медсестрахэмрэ ялэжьапкIэ ахъщэ хэгъахъоу фашIыгъэр (сомэ мини 10-р ыкIи сомэ мини 5-р), «IэпыIэгъу псынкIэм» ыкIи ФАП-хэм яIофышIэхэм джащ фэдэу афыхагъэхъуагъэр тапэкIи ятыгъэныр ары. КъызэралъытэрэмкIэ, ахэм 2010-рэ илъэсым сомэ миллиард 30 апэIуагъэхьащт. ПчъагъэхэмкъызэрагъэлъагъорэмкIэ, участкэхэм ащылэжьэрэ врачхэмрэ медсестрахэмрэ япчъагъэ, 2009-рэ илъэсым елъытыгъэмэ, процентиI 7-кIэ нахьыбэ хъущт, нэбгырэ 160342-м нэсыщт. «IэпыIэгъу псынкIэм» ыкIи ФАП-хэм яIофышIэ 140269-ми ялэжьапкIэ сомэ мини 3 ыкIи мини 6 зырызэу афыхагъэхъуагъэр тапэкIи къаратынэу министрэм къыIуагъ.

ЖАКIЭМЫКЪО Аминэт.

УмышIэрэм укIэупчIэныр Iушыгъ

Тэ, адыгэхэм, къытхэтых амышIэрэм кIэупчIэнхэр ашъхьэ езымыпэсыжьэу, амышIэрэр ашIэу къащагъэхъуным пылъхэр. Ахэм афэдэ цIыфхэм шъыпкъэр къязыIорэр аумысымэ, купэу зыхэсхэм емыIу къащахьэу бэрэ къыхэкIы. ЗэIукIэхэм, хасэхэм джа хэшIыкI макIэ Iофым фызиIэхэм шъыпкъэ къащызыIорэри зэхыуамыгъэхыжьэу, ежьхэм къаIуагъэм нэмыкI Iуагъи, шIагъи дунаим щымызекIуагъэу цIыфхэм къащагъэхъоу бэрэ тырехьылIэ. Ау Iофэу зытегущыIэхэрэм изэшIохынкIэ ащ зи федэ къыхьырэп. Зэрэщытыгъэу Iофыр къэнэжьы, зэресагъэхэу цIыфхэр мэпсэух.

Мы аужырэ илъэсхэм зидунай зыхъожьыгъэм ифэIо-фашIэхэм язехьан ехьылIагъэу «Адыгэ макъэм» къыхиутырэр нахьыбэ хъугъэ. Чылагъохэм, районхэм, республикэм ащырекIокIыгъэ зэIукIэхэм яунашъохэри къыхаутых, ахэм цIыфхэр яджэх, ау разэ хъухэрэп, сыда пIомэ Iофым хэшIыкI хъатэ фызимыIэхэм къаIуагъэр гум ыштэрэпышъ ары. Адыгэхэм яхьэдэ фэIо-фашIэхэм язехьан тегущыIэхэ зыхъукIэ, зыгорэ къэтэджынышъ, хэшIыкI фыримыIэми, къыIощт «мэфэ тIокIитIур тиIагъэп», «гъомылапхъэу джы агъэкIодырэм фэдиз ашIыщтыгъэп», «цIыфэу къыращалIэрэр бащэ», «хьадэм ифэIо-фашIэ мэфищкIэ зэшIобгъэкIын фае», «щыгъынэу пщыгъыщтым уфит», «щыпс-пIастэ нэмыкI ищыкIагъэп, конфети, мыIэрыси, бананхэр ерэхьэх, шъоуакIор зыфэлъэщырэм къырегъэтIыс», ахэр адыгэмэ ахэлъыгъэхэп, ищыкIагъэхэп, ахэр нэшIошIыгъэу къырагъэжьагъ». АдыкIи зыгорэм ащ къыдыригъэштэщт, Iофым хэшIыкI фыримыIэми. ЗытетыгъэрыгъэкIэ, хабзэу адыгэмэ ахэлъыгъэр, джыри ахэлъыр къэзыIорэм рагъэдэIухэрэп цIыфхэр. Апэрэ купым къыIуагъэр унашъоу аштагъэу аIошъ зэбгырэкIыжьых. Ау лъэпкъым илъэс пчъагъэхэм, лIэшIэгъу пчъагъэхэм хабзэу хэлъы хъугъэм арэущтэу шъхьашъорыкIоу урэкIокIэ ипкIыкIынэу щытэп. Ащ фэдэу шъхьашъорыкIо-елъэкIонхэу, амышIэрэм анэ къырифэу тегущыIэхэу, цIыфхэр зыгъэплъэхъухэрэр ярэджэх а Iофым ехьылIагъэу щыIэ тхыгъэхэм. ГущыIэм пае, Интериано (1502 илъ.), Лукхэ (1625 илъ.), Тавернье (1880 илъ.), Адам Олерий (1600 — 1671 илъ.), Паллас (1793 — 1794 илъ.), Мариньи (1818 илъ.), Бесс (1829 илъ.), Бларамберг (1833 илъ.), Джемс Белл (1837 илъ.), С. Броневскэм (1823 илъ.), нэмыкIыбэмэ атхыгъэхэу хьадэр зэрагъэаерэм, зэрагъэтIылъыжьыщтыгъэм, къэунэхэр зэрафашIыщтыгъэм, тхьамэфэ, мэфэ тIокIитIу, мэфэ тIокIищ, илъэснекIо, илъэс Iанэхэр адыгэмэ зэрашIыщтыгъэхэм, былым пIэшъэ пчъагъэрэ мэл пчъагъэрэ зэрэшIуабзыщтыгъэм, шъонхэр (бахъсымэ, шъуатэ) зэращашIыщтыгъэхэм, чылэгъо пчъагъэхэм къарыкIхэмэ, чылэу къыздэкIуагъэхэм дэмыфэхэу, гъунэгъу чылэхэм къызэращыуцущтыгъэхэм, шыгъачъэхэр, псэрыгъэо джэгукIэхэр хэтхэу, зэрэзэхащэщтыгъэхэм, лIагъэм къызэрэтегущыIэщтыгъэхэм, нэмыкIыбэхэми ягугъу къызэрашIырэм нэIуасэ зафарэшI.

Мы Iофыгъоу тыкъызытегущыIэрэм нахь пэблэгъагъэу Хъанджэрые ежь илъэхан щилъэгъугъэу, зыщыгъозагъэхэр «Записки о Черкесии» зыфиIоу 1836-рэ илъэсым ытхыгъагъэу 1978-рэ илъэсым Налщык къыщыдагъэкIыжьыгъагъэм игъэкIотыгъэу къыщитхыгъэхэшъ, джащ нахь тыкъыщыуцун.

Хъанджэрые мырэущтэу етхы: Черкесхэр Мыхьамэт идин зехьэхэм ыуж ижьыкIэ яIэгъэ хабзэхэм зэхъокIыныгъэхэр афэхъугъэх. **Ау а зэхъокIыныгъэхэр зыкIи екIуалIэхэрэп хьадэм игъэтIылъыжьыни, гукъэкIыжь зекIуакIэу яIагъэми** (еплъ н. 315).

Сымаджэм иаужыпкъэрэ жьыкъэщэгъу зэриухыгъэм тетэу унэм исхэм гъымэкъэшхо къыхадзэ... Бзылъфыгъэхэр абгъэ теожьых, ангуимэ япIэскIужьых; хъулъфыгъэхэр анатIэхэм ятхьожькэзэ лъы къырагъэкIы... Ащ фэдэ гукъэошхом зэлъиубытыхэрэр ныбджэгъухэмрэ IахьылхэмрэI. Нахьыжьхэм гъыныр псынкIэкIаеу щагъэтыжьышъ, хьадэр бэным фагъэхьазырынымкIэ унашъохэр ашIых. Ахэр лIагъэм иIахьылхэм яушъыих, щэIагъэ къызыхагъэфэнэу араIо. Ныохэри бзылъфыгъэхэм яушъыих (еплъ н. 315).

Ащ дакIоу хьадэгъэпскIым къедкэхэшъ, хьадэр рагъэгъэпскIы. Хьадэр зыгъэпскIыхэрэм аIэмэ чэфынпхъэм хэшIыкIыгъэ Iалъэхэр апалъхьэх. Чэфыныр дзыом фэдэу ады, ыкъопитIу зэIухыгъэу. Ащ хьадэр ралъхьэшъ, ыцыпитIу папхыкIыжьы. Ащ ралъханым ыпэкIэ хьадэм ыпкъышъол дэгъоу атхьакIы, ыIэбжъанэхэри ылъэбжъанэхэри паупкIыхэу бэри къыхэкIы. А пшъэрылъыр ефэнд зырызхэм егугъупэзэ агъэцакIэ, цIыфэу щытхэм гухэхъошхо къызыфарагъэшIэу.

Бзылъфыгъэ хьадэри джащ фэдэу ныо горэм зэрехьэ. Хьадэр загъэпскIыхэкIэ ефэндым духьэ къехы. Хьадэр агъэхьазырыфэ бэныри хьазыр мэхъу. Черкесимэ зэрэщытэу щызэхэпхынэп бэныр зытIыщтыр ыпкIэ хэлъэу къаштагъэу.

Хьадэу къагъэхьазырыгъэр лъэоим тыралъхьэ, ар мысысыным пае ычIэгъ пIуаблэми, нэмыкIми къычIалъхьэшъ, хьадэм шэкI техьо дахэ тырахьо. Хьадэр, зэрэхабзэу, зэIэпахызэ IэкIэ къэм нэс ахьы. Унэм икIыхэу къэм нэсыфэхэкIэ джыназыр щэ къагъэуцу, динлэжьым щэунае духьэ къешIы. Хьадэр бэным рагъэкIуным ыпэ духьэ тырашIыхьэ, етIанэ лIагъэм иIахьылхэм къахьыгъэ искъатыр ефэндым аIехышъ, ащ дэжьым «деур» щешIы е, нэмыкIэу къэпIон хъумэ, тIокIитIурэ къяупчIы тынхэр агу пыкIхэу, фаехэу къахьыгъэмэ. Тынхэр къэзыхьыгъэхэр мэгугъэх лIагъэм игунэхьэшIагъэхэр фагъэгъунхэу е нахь макIэ фашIынхэу. А пстэумэ ауж хьадэр бэным ратIупщэхы, ышъхьэ къохьапIэмкIэ гъэзагъэу, джабгъу лъэныкъомкIэ къыблэм нахь фэгъэзагъэу фэбгъэунджышъоу агъэтIылъы.

ЯтIэр бэным тыратэкъожьы зыхъукIэ, зэкIэми зэIэпахызэ ашIы, пхъэ хьанцэхэр пшъыгъэхэм **зэрамытыжьэу, джау чIыгум агъэтIылъызэ ашIы, щытым ежь-ежьырэу ыштэнэу.**

Мыщ дэжьым кIурмэнхэр мэлыри къахьышъ, ефэндыр КъурIаным исурэ горэм къеджэ. Загъори, лIагъэм осыет къышIыжьыгъэмэ, иуцIыфхэм ащыщхэр шъхьарытIупщ ашIыхэу къыхэкIы. Джа зэкIэ загъэцакIэрэ ужым бэным псы тыракIэ, етIанэ щытхэр зэкIэ лъэбэкъу 40-кIэ бэным къыIокIотых; ефэндыр бэным дэжь зэрэщытэу тхьэлъэIу «талкъаным» къеджэ... ЕтIанэ динлэжьыр къежэрэ цIыфхэм къахэхьажьышъ, джыри зэ Тхьэм елъэIужьхэшъ, унэм къэкIожьых. Мыщ дэжьым зэкIэ къекIолIагъэхэр нэшхъэигъо зиIэхэм афэтхьаусыхэжьыхэшъ, къыдэкIыжьых (еплъ н. 316).

Чэщ зыхъукIэ динлэжьхэр лIагъэм иунэ щызэрэугъоихэшъ, нэфшъагъо нэс Тхьэм елъэIухэу щызэхэсых, лIагъэм джэнэт ыгъотынэу, игунахьхэр Тхьэм къыфигъэгъунхэу фэлъаIох. Ащ ыуж, зыщхахэхэкIэ, зэбгырэкIыжьых. Ащ фэдэ тхьэлъэIухэр чэщищым зэпымыоу ашIэу къызэкIыхэх.

«Яблэнэрэ мафэм апэрэ гукъэкIыжьыр (щыгъынIухыжьыр) ашIы; мэфэ тIокIитIу зыхъукIэ, ятIонэрэр ашIы. А гукъэкIыжьхэм динлэжьхэри цIыф къызэрыкIохэри къякIуалIэх. Апэрэхэр КъурIаным еджэх, **зэреджагъэхэм пае агъэнэфэгъэ пкIэр араты;** ятIонэрэхэр ашIыгъэ шхыным хэIэх, шъонэу къытырагъэуцуагъэми ешъох. **Ащ фэдэ гукъэкIыжьыр ятIокIищенэрэ мафэм ашIэу бэрэ къыхэкIы е илъэс зыщыхъурэм хагъэунэфыкIы** (еплъ н. 317).

Хъанджэрые зэрилъытэрэмкIэ, ижъыкIэ къыщыкIэдзагъэу джы къызнэсыгъэм черкесхэм къахэнэгъэ хабзэхэр щыIэх. ГущыIэм пае, гукъэкIыжь иныр (илъэс Iанэр). ЕтIанэ, гъырэ пстэуми зафэмыщыIэу агу къеокIэ гъыхэрэп, зэкIэми джаущтэу зэдаштагъэу, есагъэхэу щытхэшъ мэгъыхэ нахь. ЦIыфым арэущтэу зимышIыкIэ, ащ лъытэныгъэ фашIыжьыщтэпышъ мэгъы... (еплъ н. 318).

КъыхэгъэщыгъэнI фае адыгэлIым ишъхьэгъусэ зылIэкIэ зэрэмыгъырэр. Ар хэгъэкIи, ишъуз зэрэсымаджэм пае е зылIэкIэ лIым нэшхъэигъо къызызтыригъаокIэ, кIэнэкIалъэ ашIы.

ЛIагъэм иIахьылхэмрэ ишъэогъухэмрэ бэрэ фэшъыгъох. Илъэс зытешIэкIэ, **илъэс Iанэ фашIы.** Мафэу зыщашIыщтыр къызыблагъэкIэ, зышIынэу изыхьухьагъэмэ **шхын-шъон бэдэдэ агъэхьазыры.** Ащ нэмыкIэу, **яблагъэхэми,** нэмыкIхэми **шхын хьазырхэри шъонхэри къызыдащэх,** шIуабзымэ хъунэу **былымхэри къафых.** Илъэс Iанэр зыщашIыщт уахътэр къызыблагъэкIэ, **гъунэгъу чылэхэм афаIопщы, цIыфхэм макъэ арагъэIу.** ЗыщагъэшхэщтхэI мафэм ехъулIэу **къырагъэблэгъагъэхэр къекIуалIэх е гъунэгъу чылэхэм къащэуцух, къызэIукIэрэр бэдэдэу, зы чылэм дэмыфэу мэхъушъ»** (еплъ. н. 319).

Илъэс Iанэр **шыгъачъэкIэ рагъажьэ.** Шыгъачъэм къызикIыжьхэкIэ, анахь хьакIэ лъапIэхэр хьакIэщым ращэхэшъ **Iанэхэр къафахьых, шхынхэр** атеIэкIагъэхэу. Мыщ дэжьым динлэжьэу ахэсыр, шхэныр рамыгъажьэзэ Тхьэм елъэIу. ХэгъэунэфыкIыгъэн фае мыщ фэдэ гукъэкIыжь зэIукIэхэр джэгум зэрехьыщырхэм пае динлэжьхэр ащ къэмыкIохэу къызэрэхэкIырэр.

А мэфэ шъыпкъэм лIагъэм иIашэхэри, ищыгъынхэри унэм ралъхьажьхэу мэхъу. Ащ ыуж джэгукIэ зэфэшъхьафхэр шыухэм къагъэлъагъох, щэрыонри ахэтэу (еплъ н. 320).

Ижъырэ адыгэ хабзэмэ атетэу аужырэу агъэтIылъыжьыгъэ кIэмыгуепщэу Болэтыкъо Мышъэост ехьылIагъэу Н. Дубровиным (еплъ: Черкесы (адыгэ). Налщык,1991) къытхыжьыгъэр мыщ фэд: ...ащ ихьадэ изехьанрэ игъэтIылъыжьынрэ хэлэжьагъэхэр иIахьыл блэгъэ шъыпкъэхэр ары ныIэп. Ахэм яхьадэ мэфибгъум къыкIоцI агъээгъагъ. ЛIагъэм илъэс реным ипIэ зэтехъуагъэу щытыгъ, ащ ышъхьагъ иIашэхэр пылъэгъагъэх... ПIэкIор гупэм дэжь лъэкъопылъхьэ плъыжьхэр щытыгъэх; Iанэу щытыгъэм щыгъу-пIасти тетыгъ; ищыIэныгъэ зэриухыгъэм ишыхьатэу шэф остыгъэ кIосэжьыгъэри ащ тырагъэуцогъагъ. Илъэс реным иIахьылхэр къызыкIохэкIэ, къагъаещтыгъэ. Илъэс зыщыхъущт дэдэм ехъулIэу лIагъэм иIахьылхэри иаталыкъи илъэс Iанэм къыщызэхэхьэгъагъэх. Ибэн дэжь зыщызэрэугъойхэм, пкъэоу щытым лIагъэм иIэшэ-шъуашэхэр зэкIэ пылъэгъагъэх. Ишыонэзэтелъ къыIуащи, шхончыр омэкъэшхор шъхьащытхэу, блэу, фае къэм хъурэябзэу къыращэкIи, етIанэ сэшхокIэ шым ытхьакIумэхэр пагъэчыгъэх. А дэдэр щытхэм яшимэ арашIагъ. БолэтыкъомI икъашъхьэ а мафэм шы 280-мэ атхьакIумэхэр щыпагъэчыгъэх. Орэдусэу чылэм дэсыгъэхэм а мафэм Болэтыкъом игъэхъагъэхэр орэдэу зэхалъхьагъ. Орэдыр къызаIожьым ыуж шыу зэгъэбэн ешIагъэх, етIанэ лIагъэм иджанэхэр, иIашэхэр, ишхэр зэфагощыгъэх. КъекIолIэгъэ **цIыфхэм арагъэшхынэу цуиплIырэ мэл шъэныкъорэ щышIуабзыгъагъ.**

ЛIагъэм ыкъохэм пщылI пшIыкIуз орэдусхэм аратыгъагъ (Дубровиным ыгъэфедагъэр баронэу Сталь иIэпэрытх) (еплъ н. 166).

Хьадэ зехьан Iофым ехьылIагъэу тхыгъэу щыIэр бэдэд мэхъу, ау имыщыкIэгъэ Iофхэм апае джы зэшIуанэхэрэм акъыл хахынымкIэ мы къэстхыхьагъэхэми зишIуагъэ къэкIонхэр ахагъотэщтых. Мы Iофыгъо шъыпкъэмэ яхьылIагъэу Бэджэнэ Мурат-хьаджи тхылъ 2004-рэ илъэсым Мыекъуапэ къыщыдигъэкIыгъ «Хэта динымрэ адыгэ хабзэмрэ къэзыухъумэщтыр?» ыцIэу.

Ситхыгъэ зыщысыухыным КъурIаным ыужкIэ ятIонэрэ тхылъ лъапIэу алъытэу «Сады праведных» зыфаIоу 2002-рэ илъэсым Москва къыщыдэкIыгъэм къыхэсхыгъэ гущыIэхэр емыджагъэхэм алъызгъэIэсыхэмэ сшIоигъу. А гущыIэ лъапIэхэри тхыкъызытегущыIэрэ Iофыгъом ехьылIагъэх. ЦIыф зырызхэм аIоу зэхэтэхы: «ЛIагъэм пыбгъэкIодэщтыр ежь къылэжьыгъэр, имылъку ары». Ау мы зигугъу къэтшIыгъэ тхылъ лъапIэм къыщеIо: «Зы цIыф горэ Пегъымбарым еупчIыгъ: «Тянэ ошIэ-дэмышIэу лIагъэ, ау сэ къызэрэсщыхъурэмкIэ, ащ зыгорэ къыIожьышъугъагъэмэ, сэдэкъэ шIушIагъэкIэ иIэр аритынэу къыIожьыныгъи. Ежьым ычIыпIэкIэ ар сэ сшIэмэ, псапэр ежьым IукIэн шъуIуа?» Мыщ иджэуапэу Ащ къытыжьыгъ: «Ары» (еплъ н. 482).

ЦIыфыр зылIэкIэ зэкIэ дэлIэжьэу аIо, ау «цIыфыр зылIэкIэ зэкIэ иIофхэр дэлIэжьых, лъэныкъуищ нэмыкIэу: зэпымыурэ шIушIагъэр, шIэныгъэу иIагъэу цIыфхэм агъэфедэхэрэмрэ ибынышIухэу Алахьым ащ пае елъэIухэрэмрэ» (еплъ н. 483).

ЛIагъэм ехьылIагъэу къэгущыIэхэмэ зымыдэхэрэр щыIэх — «сыда ар къызыкIытегущыIэрэр, ар Тхьэм нахьи нахь щыгъуаза?» аIоу. Ау: «(Зэгорэм тэ къытэбгъукIозэ) джыназыр дблэкIызэ, цIыфхэм лIагъэм ищытхъу къаIоу Пегъымбарым зызэхехым къыIуагъ: «Ар ищыкIэгъэ шъыпкъ». ЕтIани ащ фэдэ джыназ горэ блэкIызэ, цIыфхэр лIагъэм IаекIэ тегущыIэхэу Пегъымбарым зызэхехым къыIуагъ: «Ар ищыкIэгъэ шъыпкъ». Арыти, Умар бин аль-Хьаттаб къеупчIыгъ: «Сыд ищыкIэгъэ шъыпкъэр?» Пегъымбарым джэуап къытыжьыгъ: «Шъо зым щытхъур фэшъуIуагъ, арышъ, ар джэнэтым зэрихьащтыр гъэнэфагъэ, ятIонэрэм игугъу IаекIэ къэшъушIыгъ, арышъ, ар джы машIом зэрэпэфэщтым шъуемынэгуй — **шъорыба Алахьым ишэсхэу чIыгум щыIэхэр»** (еплъ н. 483).

«Пегъымбарым къыIуагъ: «БыслъымэниплI быслъымэным къызыщытхъухэкIэ, а къызыщытхъугъэхэр Алахьым джэнэтым рещэ». Тэ теупчIыгъ: «А щытхъухэр щы хъухэмэ?» Ащ къыпигъодзыжьыгъ: «Щыми ары». Тэ джыри теупчIыгъ: «Адэ тIумэ?» Ащи джэуап къыритыгъ: «ТIуми ары». Ащ ыуж «Адэ зымэ» тIоу теупчIыжьыгъэп» (еплъ н. 484).

Адыгэ хабзэмрэ быслъымэн динымрэ зэхэзыгъэкIуакIэу зыIохэрэри, ахэм ядэIухэрэри мыщ къыкIэлъыкIощтмэ ярэгупшысэх: «Шъыпкъэ дэдэмкIэ, **цIыфхэм ягъэпсыкIэ-шIыкIэхэр Алахьым зэблихъухэрэп,** ежьхэм зэрэщытыгъэхэр зэбламыхъумэ» (еплъ н. 377). «Ахэм араIогъагъ Алахь закъом шъхьэкIафэ фашIэу, Ащ идин фэшъыпкъэхэу, хьанифэу щытынхэу **(Алахьым нэмыкI зэрэщымыIэр ашIошъ шъыпкъэ хъоу), нэмаз ашIынэу, зэчатэ атынэу. Ахэр зыгъэцакIэрэм диныр тэрэззэу зэрехьэ»** (н.9).

Адыгэ шэн-хабзэхэр зэрахьэу, быслъымэн диныри дагъэцакIэу щыт цIыфхэм диныр аукъоу, адыгэ хабзэхэр быслъымэн диным гуагъэушъхьафыкIын фаеу зыIохэрэр КъурIаным къыхэтхыгъэ Iаятхэм яджэхэмэ, ахэм яхэукъоныгъэ зыдашIэжьынкIи мэхъу.

«О тхыгъэм еджэхэрэр! Ибрахьимэ пае сыда шъо шъузыкIыэнэкъокъурэр? **Библиери Евангелиери ащ ыуж ныIэп къызырыгъэхыгъэхэр.** Шъо ар къыжъугурыIорэба?» (я 3-рэ сурэр, я 65-рэ Iаятэр) «Ары, **шъо шъушIэрэмкIэ шъузэнэкъокъу хъущт, ау шъо шъумышIэрэмкIэ сыд пае шъузэнэкъокъуна?** Шъыпкъэ дэдэмкIэ, Алахьым ешIэ, шъо шъушIэрэп!» (я 3-рэ сурэр, я 66-рэ Iаятэр). «ШIу ышIэзэ Алахьым зынэгу фэгъэзагъэу, **Ибрахьимэ идин ыгукIэ зыштагъэм идинкIэ нахьышIоу хэтми зыгорэ щыIэна?»** (я 4-рэ сурэр, я 125-рэ Iаятэр). «...Тэ шъуащыщ пэпчъ гъогу фыхэтхыгъ. **Алахьыр фэягъэмэ шъо зэкIэми зы цIыф лъэпкъэу шъукъигъэхъуныгъи,** ау къышъуитырэмкIэ Ащ шъуиушэты шIоигъу. Ащ пае зым адрэм шIоу фишIэщтым шъукIэгуI, зэкIэми Алахьым дэжь жъугъэзэжьыщт, зэмызэгъыныгъэу шъуазыфагу илъагъэр Ащ къышъуигъэлъэгъужьыщт!» (я 5-рэ сурэр, я 48-рэ Iаятэр). **«ШIошъхъуныгъэ шъыпкъэ зышIыгъэхэу яшIошъхъуныгъэ мызэфэныгъэ хэзымылъхьэхэрэр щынэгъончъэ чIыпIэ итых, сыда пIомэ ахэр гъогу занкIэм рэкIох»** (я 6-рэ сурэр, я 82-рэ Iаятэр). **«Ащ иIаятэ къэгъэшъыпкъагъэхэр шIушIошъ мэхъухэмэ, Алахьым ыцIэкIэ аукIыгъэ былымхэр шъушхых»** (я 6-рэ сурэр, я 118-рэ Iаятэр).

Мы тхыгъэм еджэхэрэми, емыджагъэхэми Тхьэм ынэшIу ащифэнэу, гъогу занкIэ рищэнэу сафэлъаIо.

ГЪЫЩ Нухь.

Филологие шIэныгъэхэмкIэ доктор.

ШОРЭ Ибрахьим

ПIуныгъэм ехьылIэгъэ идеехэу адыгэ гущыIэжъхэм ахэлъхэр

(КъызыкIэлъыкIорэр щылэ мазэм и 12-м къыдэкIыгъэ номерым ит).

«ХЭТ СИIОТЭН, ТЭТЭРКОН СИIОТЭНА?» *(«Хэт сиIуэтэн, жьуджалэ сиIуэтэн?»).* Тэтэркон (къэбэртаехэм: жьуджалэ) зыфаIорэр лэжьыгъэр зыушIоирэ пэнэ уц кондэ хъурай. Шъофым къекIэ, зыгъукIэ ылъапсэ къыпэкIыкIышъ, ыгъэукIорэизэ жьым чIыпIэ чыжьэхэм ехьы. ГущыIэжъым лъапсэ фэхъугъэхэм ащыщ адыгэ хъишъэу — **«Джэмбулат икъэбар»** ыIоу — Хъан-Джэрые къытхыжьыгъэм икупкI (Iофым изэрэщыт ехьылIагъэу къыIорэр). Повестым зэрэхэтымкIэ, Джэмбулат ишъуз шIулъэгъуныгъэ шъэфэу фыриIэм къыхэкIэу Теймбулат гъэпцIагъэкIэ еукIы иныбджэгъоу Джэмбулатыр. УIэгъэ хьылъэр телъэу, иаужыпкъэрэ гущыIэу Джэмбулат **«Лажьэ симыIэу сэкIоды, ар о къыпфэгъунэп»,** — къыриIуагъ укIакIом. **«Хэт сиIотэн, тэтэркон сиIотэна?»** — ыIуагъ Теймбулат, пэнэуц куандэу жьыбгъэм къыхьыгъэм еплъызэ, ыгукIэ «Е зышIэрэм е фыщыль» зыфаIорэр ежь къехьылIагъэу мыхъуным щыгугъэу.

Уахътэ текIыгъэу Джэмбулат икIодыкIэ зэрэщымытэу цIыфхэми, ишъузи загуригъэIогъэ уж, Теймбулат иныбджэгъущтыгъэм ишъузабэ гъэпцIагъэкIэ къыщэжьыгъ. ЗэгурыIохэу псэухэзэ, мафэ горэм тэтэрконыр жьым ыгъэчэрэзызэ къыфи, унэм къыридзагъ. Ар зелъэгъум, Теймбулат бзэджагъэу зэрихьагъэр, ар зыкIишIагъэр, «къыпфэгъунэп» Джэмбулат къызэрэриIогъагъэр, ащ ипэгъокIэу ежьым *«Хэт сиIотэн, тэтэркон сиIотэна?»* зэриIогъагъэр, имысагъэ къамышIэным щыгугъэу, ыгу къэкIыжьи щхыпцIыгъэ. Шъузыр щыхьи, тэтэрконэу жьым унэм къычIидзагъэр зелъэгъум зыкIэщхыпцIыгъэр къыригъэIуагъ. Джэмбулат ылъ ышIэжьыныр зэфагъэкIэ ылъытэзэ, чэщым Теймбулатыр ыукIи шъузыр унэм къикIыжьыгъ. Джэщ тетэу тэтэркон фэшIкIэ Теймбулат ибзэджэшIагъэ нафэ хъугъэ ыкIи фэшъуашэу пщыныжь ыгъотыгъ. Джары *«ЦIыфмэ къамышIэн шъэф щыIэп»* зыкIаIорэр. Повестым икIэухым дэжь Хъан-Джэрые етхы: «Высочайшая премудрость невидимою рукой, рано или поздно, наказывает злодеяния. Она казнила и убийцу Джембулата, а орудием справедливой казни избрала знаменитую его жену».

«ХЭТИ IУШЭУ КЪЭХЪУРЭП» *(«Хэти Iущу къэхъуркъым»).* Мы гущыIэжъым пIуныгъэ идееу хэлъыр зэхьылIагъэр цIыфым ишэнхэм ащыщэу анахь мэхьанэшхо зиIэр — Iушыгъэр къызыхэкIырэмкIэ пIуныгъэмрэ къэхъугъакIэр къэзыухъурэихьэрэ природэмрэ цIыфхэмрэ яшIуагъэу къакIорэр ары. Ащ къыхэкIыкIэ, сэ къызэрэсшIошIырэмкIэ, адыгабзэм игущыIалъэхэм икъоу къагъэлъагъорэпышъ — «Iушы» («Iущ»), «Iушыгъ» («Iущыгъэ»), «акъыл» («акъыл»), «акъылышIу» («акъылыфIэ») зыфэпIощт терминхэм ямэхьанэ, научнэу гъэунэфыгъэным нахь пэгъунэгъоу, адыгабзэкIэ къэIогъэн фаеу сэлъытэ. Арышъ, **«Iушыр»** («Iущыр») — акъыл зиIэр ары («Iушым» ычIыпIэкIэ «акъылышIу», «губзыгъ» аIоу мэхъу). **«Акъыл»** зыфэпIощтыр шIэныгъэ къыгъотын ыкIи гупшысэн езыгъэлъэкIырэ «кIочIэ лыеу» («ЦIыфым кIочIэ лыеу хэлъыр акъыл» зыфиIорэ гущыIэжъыр дгъэфедэнышъ) цIыфым хэлъыр ары. Адыгэ гущыIэжъхэу «Акъыл зиIэм къулаи иI», «Акъыл зиIэр пстэуми якIэсэн», «Акъылыр сыдрэ Iофи ылъапс», «АкъылышIор («Iушыр» пIоми хъущт. — **Ш.И.**) иIофхэмкIэ цIэрыIу» зыфэпIощтхэм къаушыхьаты адыгэхэм **«цIыф Iуш»** заIокIэ къырагъэкIырэм, ар зыфаIуагъэм, акъыл зэриIэм имызакъоу, иакъыл щыIакIэр нахьышIу хъуным пае зэригъэфедэрэр зэрэхахьэрэр.

«ЦIыф Iушым» инэшанэхэм адыгэхэм гъэнэфагъэу цIыфыгъэр халъытэ. Ар къэзыушыхьатырэмэ ащыщ *«Гъэсагъэ ухъуныр Iофэп, цIыфы ухъуныр ары нахь»* («Еджагъэ ухъуныр къинэп, цIыфы ухъуныр ары нахь» зыфиIу); нэмыкIэу: «ШIэныгъэхэр зэбгъэгъотыным нахьи нахь Iоф цIыфыгъэ пхэлъыныр»), *«Iушыр щэ мэупчIэжьы»* («АкъылыфIэм делэми бзэ къыхуегъуэт»), «Зышъхьэ акъыл илъым ышъхьэ урилъытыщт» («Зи щхьэ акъыл илъым и щхьэ урилъытынщ») зыфиIорэ адыгэ гущыIэжъхэр. ПIуныгъэ идееу «ЦIыф Iуш» зыфиIорэ къэIуакIэм хэлъыр Iофыгъоу тызтегущыIэрэмкIэ пэрытыныгъэ зиIэ еплъыкIэу щыт. Француз тхакIоу Мишель Монтень джэнджэш реты бзылъфыгъэ нэIуасэм икIалэ езыгъэджэщтым икъыхэхын ехьылIагъэу: «УнэгъодэгъумикIалэ шIэныгъэхэм зыкIаригъаджэрэр еджэгъэшхо ар ашIынэу арэп, гъэсагъэ хъунэу ары нахь, къылэжьыщтыми паеп... нахь пытэу зыщыхъужьыныр, ыгукIэ, ыкIоцIыкIэ (урысыбзэкIэ изнутри — **Ш.И.**) нахь баи ыкIи нахь дахэ хъуныр ары нахь. Джары сэ зыкIысшIоигъор ар езыгъэджэщтым икъыхэхын уфэсакъыпэнэу; нахьышIу ар, цIыф губзыгъэмэ, ышъхьэ шIэныгъэкIэ кудэгъэн нахьи, узылъыхъон фаер тIури зиIэр ары пэтыми, шэнышIухэмрэ акъылымрэ **нахьышIу** шIэныгъэ джашъо нахьи».

Нэм ылъэгъурэр, тхьакIумэм зэхихырэр, пкъышъолым зэхишIэрэр зыфэдэхэр зэхишIыкIын ыкIи ахэм ягупшысэн ылъэкIынэу къэхъурэп (къызыщалъфырэ уахътэм дэжь зэрэщытыр, ильэкI зыфэдэр ары) цIыфыр, — еIо адыгэ лъэпкъым ипедагогикэ. Сыд фэдэрэ Iофыми изытет зэхифын ыкIи ащ елъытыгъэу зекIокIэ тэрэз къыхихын ылъэкIынэу ар зышIырэр дунаеу къызытехьагъэр ары: природэу (пкъыгъохэу) къэзыухъурэихьэрэр, янэ-ятэхэр, нэмыкI цIыфхэр, пIуныгъэ-гъэсэныгъэр.

«ХЬЭШIУ КIЫРЫПЛЪЫРЭР ХЬЭШIУ МЭХЪУ, ШЫШIУ КIЫРЫПЛЪЫРЭР ШЫШIУ МЭХЪУ» *(«ХьэфI дэплъейр хьэфI мэхъу, шыфI дэплъейр шыфI мэхъу»).* АпэрэмкIэ къэIогъэн фаер мы гущыIэжъым пIуныгъэм ехьылIэгъэ идее шъхьаIэу хэлъыр — **ныбжьыкIэхэм** [зекIокIэ-шIыкIэ тэрэзхэмкIэ] **щысэ дэгъу ябгъэлъэгъуныр,** нэмыкIэу: *ныбжьыкIэхэр нахьыжъышIухэм акIырыплъыныр* адыгэ лъэпкъым ипедагогикэ пIуныгъэ методхэм зэрахилъытэрэр ары. Ар пIуныгъэмкIэ научнэ педагогикэм дезэгъэштэрэ прогрессивнэ еплъыкI. «Природэм щыхъухэрэм атешIыкIыгъэу цIыфым ипIун гъэпсыгъэн фае» зыфиIорэ принципыр адыгэ народнэ педагогикэм цIыфым ипIуныгъэкIэ амалышIухэм якъэгъотыкIэ ыгъэфедэщтыгъэ. ЧIыпIэу зыдэщысэхэм къыщыкIырэ чъыгхэм ыкIи щыпсэурэ псэушъхьэхэм ящыIакIэ нахьышIу зышIырэ нэшанэхэр щысэтехыпIэу агъэфедэзэ народнэ педагогхэм ныбжьыкIэхэр щыIакIэм фагъэхьазырыщтыгъэх, ежьыхэми ягъэсэныгъэ-пIуныгъэ искусствэ хагъахъощтыгъэ.

ГущыIэжъэу зэхэтфырэм имэхьанэ зэхьылIагъэр цIыфым ипIуныгъ. «ХьэшIу кIырыплъырэр хьэшIу мэхъу» зыфиIорэр хьажъущырыр ары (анахьэу), «шышIу кIырыплъырэр шышIу мэхъу» зыфиIорэр шыкIэ цIыкIур ары (анахьэу), тIури зыкIырыплъыхэрэр (апэрэу) янэхэу къэзылъфыгъэхэр ары, япсэушъхьэ лъэпкъхэм янэшIэнэшIухэмкIэ апэрэу щысэ зытырахын алъэкIыщтхэр ары. ГущыIэжъыр зэхьылIагъэр нахь нафэ пшIы пшIоигъомэ, хэбгъэхьон плъэкIыщт «ЦIыфышIу кIырыплъырэр цIыфышIу мэхъу» ыIоу. Ау ищыкIагъэп. Ар хэмытыми нафэ чIэгычIэлъ мэхьанэу гущыIэжъым иIэр **цIыфым ипIуныгъэр** арэу зэрэщытыр.

ГущыIэжъыр ныбжьыкIэхэу щысэтехыпIэ пшIы хъущт нахьыжъхэр ежь-ежьырэу къыхэзыхыхэрэм зэрафэгъэзагъэм нэмыкIэу, сабыйхэр, ныбжьыкIэхэр зыкIырыплъыщт нахьыжъхэми акъылэгъу афэхъу нахьыжъышIухэу щытынхэу.

«Хьэр исфын, пчъэр фэсшIын, пIэр сшIыжьын», — шъхьахынэм ыIозэ нэф къэшъыгъ» («Хьэр исхунщ, бжэр хуэсщIынщ, пIэр сщIыжьынщи, сыгъуэлъыжынщ» жиIэурэ шъхьэхынэм нэху къытещхьащ»). Психологическэу шъхьахынэм исурэт, шъхьахынагъэр зыфэдэр, ар цIыфым къызэрэхэфэрэ шIыкIэхэр адыгэ народнэ педагогикэм иматериалыбэмэ (гущыIэм пае, гущыIэжъыбэмэ) икъоу къагъэлъэгъуагъ. Ахэм ащыщых: *«Щысыпэ нахьи пэщиз»* («Узысыпэ нахьрэ пэщацэ»), *«Iоф мыублэм блэ хэс»* («Iуэху мыублэ блэхэсщ»), *«УмышIэмэ мыхъущт Iофым земыгъэукIыхь»,* («УмыщIэу мыхъуну Iуэхум зыхуумылъэфыхь»), *«УиIоф пIалъэ емыт»* («Уи Iуэху пIалъэ хуомыщI») зыфэпIощт гущыIэжъхэр ыкIи нэмыкIхэри. Мы къэтхыгъэхэм ялъытыгъэмэ, зипIуныгъэ идее зэхэтфырэм къеушыхьаты адыгэхэм **бэшIагъэу** гу зэрэлъатагъэр шъхьахынэм ыIэмэ бэ зэрамышIэрэм, шъхьахынэр Iоф тIуашIэу зэрэщытым. ГущыIэжъым имэхьанэхэм уягупшысэ зыхъукIэ къыбгурэIо хьэу рифыщтыр (мэлэхъуахьэп ыкIи шэкIуахьэп) щагухьэ къызэрыкIоу зэрэщытыр; зэрифыщтыр джэныкъор, джэныкъо машIор (жьэгур, жьэгу мафIэр къэбэртэябзэкIэ) зыщашIыщтыгъэ ыкIи зыщыпщэрыхьэщтыгъэ унэр арэу зэрэщытыр. Джэныкъо машIом ыпашъхьэ нахьыжъхэм, хьакIэхэм апае тIысыпIэхэр ашIыщтыгъэх. Ау джэныкъор шъхьахынэ тIысыпIэуи щытыгъ. Ар къеушыхьаты джэныкъо машIом бэрэ пэсыныр зикIасэм къэбэртаехэр «жьэгу дэсырилэкIэ» зэреджэхэрэм.

Сыд фэдэрэ лъэхъани шъхьахынэхэр щыIэщтых, ныбжьыкIэхэр шъхьахынагъэм щыухъумэгъэн фае. Ащ къыхэкIыкIэ гущыIэжъым ипIуныгъэ мэхьанэ а IофыгъомкIэ унагъоми, еджапIэхэми ащыбгъэфедэн плъэкIыщт.

«ХЪУГЪЭ ЗАIОРЭ УЖЫМИ ЗЭЕГУПШЫСЭЖЬ» *(«Хъуащ жаIа нэужьи зэ егупсысыж»).* ГущыIэжъыр анахьэу зыфэгъэзагъэр ныбжьыкIэхэр ары, Iофхэу агъэцакIэхэрэм икъоу емыгупшысыхэу, шъхьэшъорыкIоу яунашъохэр амышIыным фегъасэх, икъоу шIэнэгъэрэ опытрэ зыфырямыIэр IофыгъохэмкIэ шъхьэпсынкIэгъэ гущыIэхэмрэ зекIуакIэхэмрэ ашIыным щеухъумэх.

IофшIэныр

Пчъагъэхэр джырэкIэ зыпкъ итых

Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым Урысыем ипрофсоюзхэм ятхьаматэ джырэблагъэ зырегъэблагъэм зэIукIэгъум къызэрэщиIуагъэмкIэ, тызыхэхьэгъэ илъэсымкIэ хабзэм ыпашъхьэ пшъэрылъ шъхьаIэу къиуцохэрэм ащыщ IофшIэн зэрамыгъотырэм бэнэныгъэ лъэш ешIылIэгъэныр. А къиныгъор дэгъэзыжьыгъэным ишIыкIэу къэралыгъо хабзэм ыгъэфедэщтхэм джырэкIэ тащыгъуазэп, ау, къызэрэтшIошIырэмкIэ, экономикэм епхыгъэ Iофыгъо закъохэмкIэ а къиныгъор дэбгъэзыжьын плъэкIыщтэп. ЦIыф къызэрыкIом ифитыныгъэхэр зыгъэпытэхэрэ ыкIи IофшIапIэхэм япащэхэм яфитыныгъэхэр нахь къызэкIэзыубытэхэрэ, хабзэм ипшъэрылъхэм ахэзыгъэхъорэ законхэри штэгъэнхэ фае. Сыда пIомэ джы зэрэгъэпсыгъэмкIэ, дунэе финанс кризисым зиаппетит къыгъэкIогъэ IофшIапIэхэри щыIэхэу къыпщымыхъун ылъэкIыщтэп. Ежьхэм федэу къаIэкIэхьащтым къыщымыгъэкIэгъэным игупшысэ ренэу зыдаIыгъэу ыкIи финанс кризисым къыздихьыгъэ къиныгъохэр яIэпэещэкIэу агъэлажьэхэрэр нахь макIэ шIыгъэнхэр хэкIыпIэ шъхьаIэу зыгъэфедэхэрэр зэрэщыIэхэм уегуцафэ пшIоигъоу зэфэхьысыжьхэм агъэпсы.

Адыгэ Республикэм цIыфхэм IофшIэн къафэгъотыгъэнымкIэ икъэралыгъо къулыкъу и ГъэIорышIапIэ тхьамафэ телъытэ мониторингэу зэхищэрэм къызэригъэлъагъорэмкIэ, блэкIыгъэ илъэсым итыгъэгъазэ и 29-м къыщыублагъэу тызыхэт илъэсым ищылэ мазэ и 12-м нэсыпэ пIалъэм телъытагъэу пштэмэ, Iоф зышIэн зылъэкIыщтэу республикэм исхэм япроценти 2,5-рэ IофшIэн зимыIэкIэ атхыгъэхэр. ЗэкIэмкIи IофшIэн зимыIэу учетым хагъэуцуагъэр нэбгырэ 5156-рэ. КъэIогъэн фае процент пчъагъэу ыпшъэкIэ къыщытIуагъэр ажьырэ тхьамафэ зытIум зэмыокIэу къызэрэнагъэр. Джащ фэдэу хэгъэунэфыкIыгъэн фае IофшIэн зимыIэхэм япчъагъэ республикэм лъэгапIэу щыриIэр къызэтенэкIыгъэ илъэсым ыгузэгуэхм адэжь процентти 4,7-м зэрэнэсыгъагъэри.

Мы пчъагъэхэм уакъыпкъырыкIын зыхъукIэ, умыгъэшIэгъон плъэкIыщтэп предприятиер зэрэзэфашIыжьырэм е агъэлажьэхэрэр нахь макIэ зэрашIырэм апкъ къикIэу цIыфхэр IугъэкIыгъэнхэм ехьылIэгъэ унашъо зышIырэ IофшIапIэхэм япчъагъэ ренэу зэрэхахъорэр. Дунэе финанс кризисыр Урысыем къызылъыIэсыгъэм къыщыублагъэу мылъкум ишIыкIэ зэфэшъхьафхэр зыгъэфедэхэрэ предприятиехэу ыкIи организациехэу агъэлажьэхэрэм ащыщхэр IуагъэкIынхэу изыхъухьагъэхэм япчъагъэ щылэ мазэм и 12-м ехъулIэу 251-м нэсыгъ.

Аужырэ тхьамафэм ахэм ясатыр къыхэуцуагъэх нэбгырэ 76-рэ зыIут ЗАО-у «Санэр», УФ-м и Сбербанк и Адыгэ къутамэу N 8620-у нэбгырэ 562-рэ зыгъэлажьэрэр, нэбгырэ 350-рэ зыщылэжьэрэ Адыгэ республикэ кIэлэцIыкIу клиническэ сымэджэщэу Мыекъуапэ дэтыр, нэбгырэ 19 зыIут сабый IыгъыпIэу селоу Еленовскэм дэтыр. Аужырэу зыцIэ къетIуагъэхэр зэхэфыгъэнхэм уфежьэмэ къызэрэщыхъущтымкIэ, акционер е унэе IофшIапIэхэм афэдэу IофшIэн мыгъотыныр къэралыгъо ыкIи муниципальнэ учреждениехэми алъэIэсы. Ар гурыIогъуае мыхъун ылъэкIырэп. Адэ джы Сбербанкыр IофшIэпIэ тхьамыкIа ыгъэлажьэхэрэр нахь макIэ ымышIхэмэ щыIэн ымылъэкIынэу?! Джащ фэдэу республикэ кIэлэцIыкIу сымэджэщыр зэрэщыIэщт мылъкур хабзэм къыгъотын ылъэкIыщтба? ТыхэукъомитшIэрэп, ау джары IофшIэнмыгъотыныгъэм бэнэныгъэ лъэш ешIылIэгъэнымкIэ пае законхэри зэхьокIыгъэнхэ фаеу ыпшъэкIэ къызыкIыщытIогъагъэр.

Джыри зы еплъыкIэ тыгу къэдгъэкIыжьы тшIоигъу. ЗигугъукъэтшIырэ къиныгъом ехьылIэгъэ къэбар кIэкIхэр ренэу къыхэтыутхызэ, зэгорэм ахэм къащытIогъагъ кIымэфэ лъэхъаным IофшIэн зимыIэхэм япчъагъэ икIэрыкIэу хахъоу ыублэжьынэу къызэрэтшIошIырэр. Джы къызэрэнэфагъэмкIэ, еплъыкIэу тиIагъэм джырэкIэ зыкIызэримыгъэшъыпкъэжьыгъэр теубытагъэ хэлъэу къэтэIо ыкIи зэкIэми гуапэ къащыхъущтэу къытшIошIы тапэкIи ащ тетэу Iофыр кIэкIын хъумэ. Ау мыщ къыкэгъэхьожьыгъэн фаер чэзыухэм ахэмыуцуагъэхэу ыкIи телъхьэпIэ зэфэшъхьафхэм апкъ къикIэу ахэуцонхи амылъэкIэу лъэжьапIэ зымыгъотыхэрэр мымакIэу зэрэщыIэхэр.

СЭХЪУТЭ Нурбый.

ТигумэкIхэр

ЦIЭ ФАУСЫМЭ ДЭГЪУГЪЭ

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэ зызэхащагъэр илъэс 70-м къехъугъ. А уахътэм къыкIоцI спектаклэ гъэшIэгъонхэр тиартистхэм къагъэлъэгъуагъэх, дунаим щызэлъашIагъэх. Лъэпкъ театрэм тарихъым хэмыкIокIэщт лъэуж къыкIугъ, фестивальхэм щытхъуцIэу къащыдихыгъэмэ тарэгушхо, ау Лъэпкъ театрэм лъапсэ фэзышIыгъэмэ ащыщ ыцIэ зэрэфамыусыгъэр щыкIэгъэ инэу фэтэлъэгъу.

Адыгэ-абхъаз театрэхэм я II-рэ фестивалэу 2009-рэ илъэсым Мыекъуапэ щыряIагъэм Къэбэртэе драматическэ театрэу А. ШэуджэнцIыкIум ыцIэ зыхьырэр, республикэ Щэрджэс драматическэ театрэу М. Акъэм ыцIэкIэ щытыр, Краснодар Академическэ театрэу М. Горькэм ыцIэ зыхьырэр, Абхъаз драматическэ театрэу С. Чанба ыцIэ зыхьырэр, нэмыкIхэри хэлэжьагъэх.

Зигугъу къэтшIыгъэ театрэхэм культурэмрэ искусствэмрэ зиIахьышIу ахэзышIыхьагъэмэ ацIэхэр афаусыгъэх.

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэ изэхэщэн кIэщакIо фэхъугъагъэр тхакIоу, драматургэу Цэй Ибрахьим. Ащ ыцIэ АР-м и Лъэпкъ театрэ фаусыныр тефэу шIэныгъэлэжьхэм, культурэм иIофышIэхэм алъытэ. Гъэзетэу «Адыгэ макъэм» ащ ехьылIэгъэ тхыгъэхэр къыхэтыутыхэуи къыхэкIыгъ шъхьае, Iофыр лъыкIотагъэу тIон тлъэкIыщтэп. Шъыпкъэ, адыгэ культурэм иклассикэ хэхьэгъэ драматургэу Мамый Ерэджыбэ ыцIэ Лъэпкъ театрэм фаусми хъущтэу зыIохэрэм тарихъылIагъ.

АР-м и Лъэпкъ театрэ гъогу шIагъоу къыкIугъэм ехьылIэгъэ тхылъэу Шъхьэлэхъо Светланэ къыдигъэкIыгъэм уеджэ зыхъукIэ IофшIагъэу театрэм иIэм уегъэгушхо. Джырэ нэс Лъэпкъ театрэм ыцIэ зыкIыфамыусыгъэм тегъэгумэкIышъ, Iофыр пхырыщынэу тэгугъэ. Спектаклэхэм ныбжь зэфэшъхьаф зиIэ артистхэр ахэлажьэх, театрэм шэн-хэбзэшIоу иIэхэр лъызыгъэкIотэн зылъэкIыщт артистхэр иIэх. ЕгъэжьапIэ театрэм фэзышIыгъэм ыцIэкIэ уеджэным зи мыхъун хэтлъагъорэп.

Сурэтым итхэр: **Лъэпкъ театрэм ишэн-хабзэхэр лъызыгъэкIотэрэ артистхэр спектаклэу «Шъузабэхэм» хэлажьэх.**

Тиконцертхэр

ПЧЫХЬЭЗЭХАХЬЭР КЪАГЪЭБАИГЪ

Урысыем ипрокуратурэ иIофышIэ и Мафэ фэгъэхьыгъэ концертэу Краснодар щыкIуагъэм хэлэжьагъэх Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Академическэ къэшъокIо ансамблэу «Налмэсыр», Адыгэ Республикэм инароднэ артисткэу Нэхэе Тэмарэ, Адыгеим изаслуженнэ артисткэу Кушъэкъо Симэ.

МэфэкI пчыхьэзэхахьэм прокуратурэм Iоф щызышIэрэмэ ащыфэгушIуагъэх Кубань и Къэралыгъо Академическэ къэзэкъ хор, Краснодар краимрэ Адыгеимрэ яорэдыIо цIэрыIохэр. Адыгэ Республикэм икомпозитормэ аусыгъэ произведениехэр, лъэпкъ къэшъо мэкъамэхэр концертым щыжъынчыгъэх.

Кавказым щыпсэурэ лъэпкъмэ якъэшъо зэхэтэу «Налмэсым» къышIыгъэр пчыхьэзэхахьэм еплъыгъэхэм ашIогъэшIэгъоныгъ. Урысые Федерацием изаслуженнэ артистэу ГъукIэлI Аскэр къамэхэр пчэгум къыщычIисэхэзэ, «ЛъэпэчIасэр» узыIэпищэу къыгъэлъэгъуагъ. ЗэлъашIэрэ артистым къулайныгъэу, IэпэIэсэныгъэу хэлъыр залым чIэсмэ лъэшэу агу рихьыгъ, бэрэ Iэгу фытеуагъэх.

Темыр Кавказым, Тыркуем, Израиль, США-м, нэмыкI хэгъэгухэу тилъэпкъэгъухэр зыщыпсэурэмэ концертхэр къащызытыгъэ орэдыIо цIэрыIохэу Нэхэе Тэмарэрэ Кушъэкъо Симэрэ мэфэкI пчыхьэзэхахьэр къагъэбаигъ, дахэу орэдхэр къаIуагъэх.

«Налмэсым» концерт зэфэшъхьафхэр мыгъэ къытыщтых. ТекIоныгъэр Хэгъэгу зэошхом къызыщыдахыгъэр илъэс 65-рэ зэрэхъурэм фэгъэхьыгъэ Iофтхьабзэмэ ансамблэм зафигъэхьазырынэу зэрэфежьагъэм тыщигъэгъозагъ «Налмэсым» ихудожественнэ пащэу, Адыгеим инароднэ артистэу Къулэ Мухьамэд.

Сурэтым итыр: **Урысыем изаслуженнэ артистэу ГъукIэлI Аскэр къашъоу «ЛъэпэчIасэр» къешIы.**

Гандбол. Суперлигэр

«АДЫИФЫР» «УНИВЕРСИТЕТЫМ» IУКIЭЩТ

Мыекъопэ «Адыифыр» щылэ мазэм и 16-м «Лада» Тольятти тикъалэ щыIукIэнэу щытыгъ, ау ешIэгъур нэмыкI мафэ зэхащэщтэу къытиIуагъ Урысыем изаслуженнэ тренерэу, «Адыифым» итренер шъхьаIэу Александр Реввэ.

— Дунэе кризисыр спортми къылъыIэсыгъ, — еIо Александр Реввэ. — «Ладэр» анахь дэгъоу ешIэрэ командэмэ, мылъкум щымыкIэрэмэ ащыщыгъ. Аужырэ илъэсым Тольятти игандбол командэхэу хэгъэгум изэнэкъокъухэм ахэлажьэрэмэ япчъагъэ нахь макIэ хъугъэ.

«Адыифыр» «Ладэм» зыдешIэщт мафэр тшIэгорэп. Щылэ мазэм и 24-м, Ижевскэ икомандэу «Университетыр» Мыекъуапэ къэкIонэу щыт. Зичэзыу ешIэгъум тигандболисткэмэ зыфагъэхьазыры. Мария Мартыненкэм, Мария Романенкэм, Мария Гарбуз къызэрэтаIуагъэу, «Адыифым» къылъыплъэхэрэр тигандболисткэмэ агъэгушIохэ ашIоигъу.

— «Адыифым» апэрэ илъэс сызыхэтыр, — еIо Урысыем иныбжьыкIэ хэшыпыкIыгъэ командэ щешIэрэ Мария Гарбуз. — Мыекъуапэ дэгъоу къыщысыпэгъокIыгъэх, «Адыифым» сыхэтэу зэнэкъокъумэ бэрэ сахэлажьэ сшIоигъу.

Мария Гарбуз Адыифым испортсмен анахь дэгъухэу 2009-рэ илъэсым къыхахыгъэмэ ащыщ. Сэнаущыгъэ зыхэлъ спортсменкэм ыгу етыгъэу Iоф зыдешIэжьы. «Адыифыр» нэмыкI командэкIэ ымыхъожьэу зэнэкъокъу инхэм ахэлэжьэнэу, Европэм ыкIи дунаим ядышъэ медальхэр къыдихынхэу фэтэIо. Марие спорт унагъом щапIугъ, ятэ мыекъопэ баскетбол командэу «Динамэм» щешIэщтыгъ. ШIоу щыIэр къыбдэхъунэу, бэрэ тыбгъэгушIонэу тыпфэлъаIо, Мария!

Сурэтым итхэр: **«Адыифым» щешIэхэрэ Мария Романенкэр, Мария Мартыненкэр, Мария Гарбуз.**

Футбол. КIымэфэ ешIэгъухэр

ХЭТА АТЕКIОЩТЫР?

ФутболымкIэ кIымэфэ зэнэкъокъум хэлэжьэрэ командэхэу апшъэрэ купым хэтхэм якIэух зэIукIэгъухэр тхьаумафэм яIэщтых. Стадионэу «Юностым» ешIэгъухэр гъэшIэгъонэу зэрэщыкIощтхэм тицыхьэ телъ.

ЯтIонэрэ купым хэтхэр шэмбэтым зэдешIэщтых. Командэу зэIукIэщтхэр:

«Квант» — «Зарем»
«Спортмастер-2» — «Кавказ»
УВД — «Джокер»
«Газпром» — МГГТК
«Спортмастер» — «Картонтарэр»
«Радуга» — «Звезда».

Апшъэрэ купым тхьаумафэм щызэIукIэщтхэр апэрэ чIыпIэхэм афэбэнэщтых.

«ЧIыгушъхь» — АРГ
«Динамо» — «Щагъдый»
МГТУ — ИФК
«Урожай» — «Мыекъуапэ».

Апшъэрэ купым апэрэ ешIэгъур сыхьатыр 13-м ыублэнэу щыт.

НэкIубгъом итхэр зыгъэхьазырыгъэр ЕМТIЫЛЪ Нурбый.